

การพัฒนาออกแบบลายและการทอผ้ามัดหมี่ บ้านโสกสว่าง
หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

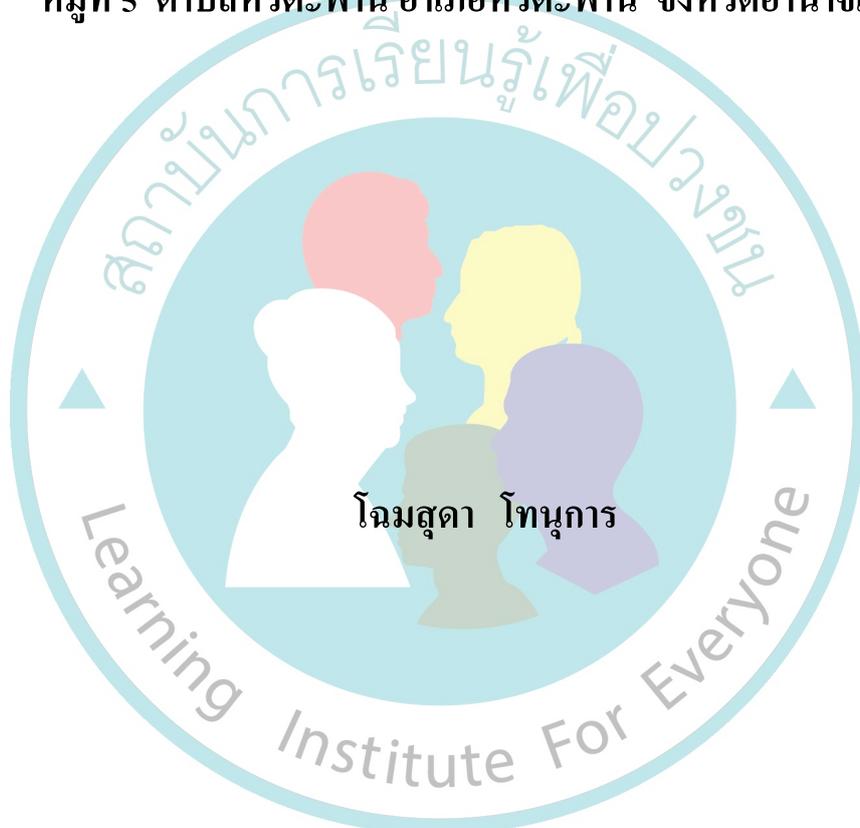
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

ปีการศึกษา 2562

ลิขสิทธิ์ของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

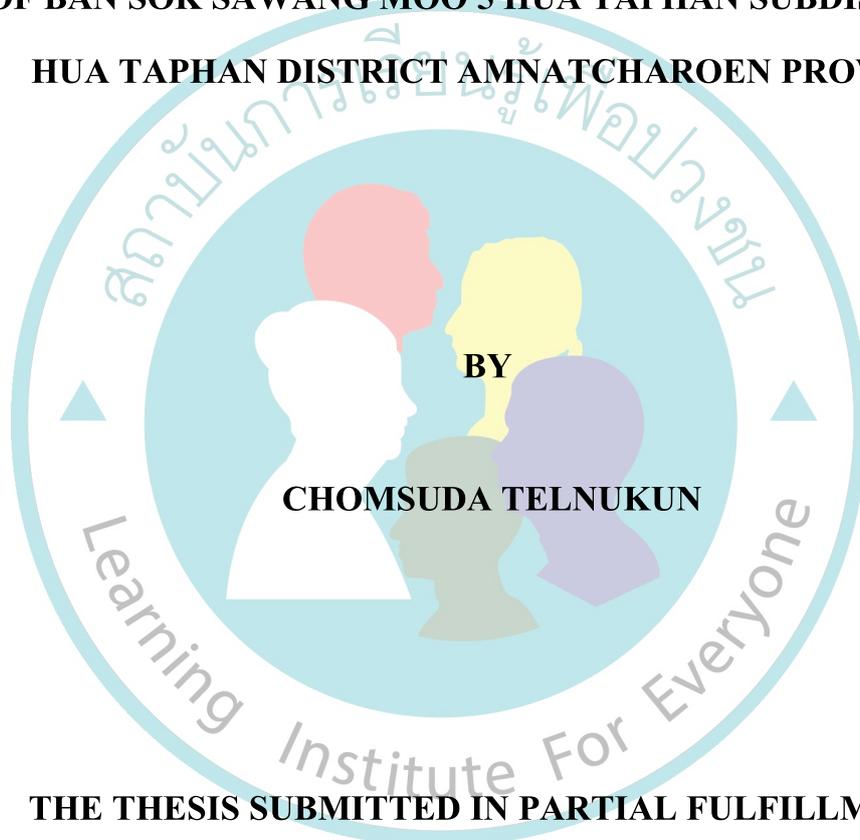
การพัฒนาออกแบบลายและการทอผ้ามัดหมี่บ้านโสกสว่าง
หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

วิทยานิพนธ์นี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน
ปีการศึกษา 2562

**DEVELOPMENT OF PATTERN DESIGN AND MUDME WEAVING
OF BAN SOK SAWANG MOO 5 HUA TAPHAN SUBDISTRICT
HUA TAPHAN DISTRICT AMNATCHAROEN PROVICE**

**THE THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
IN THE PROGRAM OF
INTEGRATED LOCAL DEVELOPMENT
FACULTY OF GRADUATE STUDY
LEARNING INSTITUTE FOR EVERYONE (LIFE)**

2019

วิทยานิพนธ์เรื่อง (Title)	การพัฒนาการออกแบบลายและการทอผ้ามัดหมี่ บ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
ผู้วิจัย	โหมสุคา โทนุกการ
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.เฉลิมเกียรติ สุวรรณวัฒน์

คณะกรรมการการสอบวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ..... ประธานกรรมการสอบ

(ดร.สุชาติ ศรีขันธ์)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศรีปริญญา รูปกระจ่าง)

ลงชื่อ..... กรรมการ (อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก)

(ดร.เฉลิมเกียรติ สุวรรณวัฒน์)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)

(รศ.ดร.เสรี พงศ์พิศ)

ลงชื่อ..... กรรมการ (ผู้แทนบัณฑิตศึกษา)

(ดร.ทวิช บุญธิรัมย์)

ลงชื่อ..... เลขานุการ

(อาจารย์อัญมณี ชุมณี)

บัณฑิตศึกษา สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน อนุมัติให้วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษา ตามหลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์เรื่อง	การพัฒนาการออกแบบลายและการทอผ้ามัดหมี่บ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
ชื่อผู้เขียน	นางสาวโหมสุดา โทนุกการ
ชื่อปริญญา	ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ
ปีการศึกษา	2562
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	ดร.เฉลิมเกียรติ สุวรรณวัฒน์

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาพื้นบ้านการทอผ้ามัดหมี่บ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ และเพื่อศึกษาการออกแบบลายมัดหมี่ด้วยการประยุกต์ภูมิปัญญาต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

ผลการวิจัย มีดังนี้

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหลักการวิจัย โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การประมวลผลข้อมูล การฝึกการจัดกิจกรรม เพื่อนำไปสู่การสืบสานภูมิปัญญา และการต่อยอดเป็นนวัตกรรมอย่างยั่งยืน

ผลการวิจัยพบว่า จากบริบทของชุมชนบ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหมมัดหมี่ของคนในชุมชนที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง มีอัตลักษณ์ และศิลปวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และภูมิปัญญา มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้าไว้อย่างดี และต่อเนื่องเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน และมีการประยุกต์ภูมิปัญญา และการต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนบ้านโสกสว่าง นับได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการพัฒนาการออกแบบลายผ้ามีการต่อยอดเป็นนวัตกรรมอย่างยั่งยืนจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ : ภูมิปัญญา, อัตลักษณ์, นวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์, การออกแบบลายผ้า

Abstract

Thesis Title	The development of pattern design and medme weaving of Ban Soksawang, Moo5, HuaTaphan Amnat Charoen Province
Researcher	Chomsuda Telnukhan
Degree	Master of Arts
In the Program of	Integrated Local Development
Year	2019
Principal Thesis Advisor	Dr.Chaloemkiat Suwanwattana

This research aims to study Community context Cultural identity Living life, folk wisdom, weaving of Mudmee cloth, Ban Sok Sawang, Moo 5, Hua Taphan Subdistrict, Hua Taphan District In Amnat Charoen Province and to study the design of the pattern of cloth by applying wisdom Extending into sustainable creative innovation

Conducting research The researcher has conducted according to the research principles. By focusing on community participation In exchange of learning Data processing Activity training To lead to the continuation of wisdom and extension as a sustainable innovation

The results of the research showed that the results showed that From the context of Ban Sok Sawang community, Moo 5, Hua Taphan Subdistrict, Hua Taphan District Amnat Charoen Province Have mulberry cultivation Mudmee silk weaving of people in the community With a long tradition And has developed continuously With identity and art, culture, way of life and wisdom There is a continuous and continuous love of weaving wisdom. It is beneficial to people in the community. And have applied wisdom and extension to be creative innovations Ban Sok Sawang Community Can be considered as a community with continuous development Especially in the development of fabric design, there is an extension of sustainable innovation to date.

Key Words : Wisdom, identity, creative innovation, fabric design

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณาจารย์ จากสถาบันการ
เรียนรู้เพื่อปวงชน และเจ้าหน้าที่ทุกท่าน ที่ได้ให้ความรู้ คำแนะนำในการศึกษาข้อมูลเป็นอย่างดี

ขอขอบพระคุณอาจารย์ ดร.เฉลิมเกียรติ สุวรรณวัฒน์ อาจารย์ที่ปรึกษา ที่ได้กรุณาให้
คำแนะนำในการศึกษาค้นคว้า ตลอดจนช่วยตรวจสอบให้คำแนะนำ จนทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เสร็จสมบูรณ์ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณ ผู้นำชุมชนบ้านโสกสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน
จังหวัดอำนาจเจริญ ที่ได้กรุณาให้ข้อมูล รวมทั้งให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ตลอดจนเข้าร่วมกิจกรรม
ด้วยดีตลอดเวลาการทำวิจัย

โคมสุตา โทษุการ

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ข
กิตติกรรมประกาศ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่	
1 บทนำ	
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	2
ขอบเขตของการวิจัย.....	2
กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย.....	3
คำถามสำคัญในการวิจัย.....	3
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
2 ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	
บริบทของชุมชนบ้านโสกสว่าง ตำบลหัวสะพาน.....	6
ภูมิปัญญาผ้าทอ จังหวัดอุบลราชธานี.....	7
ผ้าทอของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.....	14
แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ไทย.....	15
การออกแบบวาดลายผ้า.....	24
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	26
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	28
3 วิธีดำเนินการวิจัย	
รูปแบบในการวิจัย.....	29
วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย.....	29
การเลือกกลุ่มตัวอย่างและผู้ร่วมวิจัย.....	29
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย.....	29
สถานที่ในการวิจัย.....	31
ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย.....	31

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
ปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	32
ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย.....	33
ปฏิทินการดำเนินการวิจัย.....	33
การนำเสนอข้อมูลผลการวิจัย.....	34
4 ผลการวิจัย	
บริบทของชุมชนของบ้าน โสภสว่าง.....	35
อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมในการออกแบบลายผ้ามัดหมี่.....	37
ภูมิปัญญาพื้นบ้านการทอผ้ามัดหมี่บ้าน โสภสว่าง.....	38
การประยุกต์ภูมิปัญญาและต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์.....	41
5 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	
สรุปผลการวิจัย.....	43
อภิปรายผลการวิจัย.....	46
ข้อเสนอแนะ.....	47
บรรณานุกรม.....	49
ภาคผนวก.....	
ภาคผนวก ก. แบบสอบถามเพื่อการวิจัย.....	52
ภาคผนวก ข. แบบสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้ามัดหมี่ บ้าน โสภสว่าง อำเภอหัวสระพาน จังหวัดอำนาจเจริญ.....	54
ภาคผนวก ค. แบบบันทึกรายงานการประชุมกลุ่ม.....	57
ภาคผนวก ง. ตัวอย่างลายผ้ามัดหมี่แบบต่าง ๆ.....	59
ประวัติผู้วิจัย.....	65

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
3.1	แสดงแผนการดำเนินงาน.....	31
3.2	แสดงปฏิทินการปฏิบัติงาน.....	32
3.3	ปฏิทินการดำเนินการวิจัย.....	33

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 การออกแบบลายภาพบนกระดาษกราฟ.....	25
2.2 โปรแกรม Excel ใช้ในการออกแบบลายผ้า.....	26
2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	28
4.1 การมัดเส้นไหม.....	40
1 วิธีการมัดหมี่.....	59
2 ลายมัดหมี่ขอ.....	59
3 ลายพญานาค.....	60
4 ลายนกยูง.....	60
5 ลายสร้อยดอกหมาก.....	61
6 ลายหมี่รูปสัตว์.....	61
7 ลายหมี่รูปปราสาท.....	62
8 การพัฒนาลายหมี่.....	62
9 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้เป็นนวัตกรรมใหม่.....	63
10 การข้อมความ.....	63
11 การพัฒนากระบวนการทอ.....	64

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ผ้าฝ้ายผ้าไหมลายมัดหมี่ในอดีต สมัยปู่ตาตาย ผ้าลายมัดหมี่ หมายถึง ผ้าถุง ผ้าถุง โดยเฉพาะสำหรับสตรี ในการสวมใส่ปกปิดร่างกาย ผ้าลายมัดหมี่ ซึ่งเป็นลายที่ทำขึ้นจากมัดเชือกปอ มัดแล้วย้อมเป็นลายต่าง ๆ ที่เกิดจากความคิด หรือลายจากเหตุการณ์ต่าง ๆ ลายศิลปะเหล่านี้ ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน หรืออัตลักษณ์ของชาวอีสานผู้หญิงในชนบท ยามว่างจากฤดูทำนา ตามบริเวณใต้ถุนบ้าน ทุกครัวเรือนจะต้องมีที่ทอผ้า การทอผ้านับว่าเป็นกิจกรรมของครอบครัวที่ทำกันมา ตั้งแต่สมัยโบราณนับร้อยนับพันปีมาแล้ว จนมีคำพังเพย หรือเรียกว่าเป็นทำเนียมมาตั้งแต่ สมัยโบราณ เสร็จจากหน้านา ผู้หญิงทำหน้าที่ทอผ้า ส่วนผู้ชายจะออกไปทำไร่ ทำสวน ทำเพื่อเป็น เครื่องนุ่งห่ม และยังแสดงออกถึงการสืบทอดศิลปวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของชุมชน มาตั้งแต่โบราณกาล แต่พอถึงยุคส่งเสริมพิเศษเศรษฐกิจ การสัญจรไปมาก็มีสะดวกมากขึ้น มีการตัด ถนนไปสู่ชนบท สังคมเมืองเริ่มเข้ามามีกระจายตัวอยู่ในชนบท นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงในด้าน สังคม วัฒนธรรม เครื่องอุปโภคบริโภค รวมไปถึงเครื่องนุ่งห่มที่ใช้ในชีวิตประจำวัน การนำสินค้า สำเร็จรูปเข้ามาจำหน่ายในชุมชน จึงเกิดการเปลี่ยนแปลงด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านในด้านต่าง ๆ เช่น การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหม การปลูกฝ้าย การทอผ้าฝ้าย ที่มีลวดลายมัดหมี่พื้นบ้านที่มี คุณค่าเริ่มเลือนหายไปเรื่อย ๆ เปลี่ยนมาเป็นการซื้อสินค้าเครื่องนุ่งห่มมาใช้ทดแทน และยิ่งไปกว่า นั้น คนชุมชนที่มีฝีมือเคยสืบทอดภูมิปัญญาการทอผ้าไหม ผ้าฝ้ายลวดลายสวยงาม และมีคุณค่าทาง วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ก็เริ่มลดน้อยลงไปตามยุคสมัยปัจจุบัน

ฉะนั้น ผู้วิจัยจึงมองเห็นความสำคัญทางด้านการสืบสานภูมิปัญญาผ้าลายมัดหมี่ และ ต้องการศึกษาค้นคว้าการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ เพื่อนำมาสืบทอดทางด้าน วัฒนธรรมด้านการทำ ผ้าลายมัดหมี่ โดยมีหมู่บ้านกลุ่มเป้าหมาย คือ บ้าน โสภสว่าง ที่ได้นำข้อมูลมาทำการวิจัยในครั้งนี้ และบ้าน โสภสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ สมาชิกในกลุ่มมี จำนวน 20 คน ซึ่งสมาชิกเป็นคนในชุมชนทั้งหมด ประโยชน์ที่รับก็คือคนในชุมชน การสืบสาน ตำนานผ้าทอลายมัดหมี่ ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชน จึงเป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ว่าด้วยการเหลื่อมล้ำทางสังคม อีกทั้งยังเป็นการ กระจายรายได้ให้กับชุมชน มีความเท่าเทียมกันมากขึ้น ปัญหาส่วนใหญ่ ไม่ได้เกิดจากทักษะในการ ทอผ้า หากแต่เกิดจากความหลากหลายทางด้านผลิตภัณฑ์ และยังต้องการความรู้ด้านการมัดหมี่

ในสมัยรัชการพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ 9 ซึ่งสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ก็ทรงโปรดผ้ามัดหมี่ ทรงให้ความสนพระทัยในผ้ามัดหมี่ จนได้ทรงมีพระราชเสาวนีย์ ให้จัดตั้งศูนย์การทอผ้ามัดหมี่ ส่งเสริมอาชีพขึ้นเป็นจำนวนมาก และทรงโปรดในการตัดฉลองพระองค์

ด้วยเหตุนี้ ผู้ศึกษาวิจัยจึงต้องการศึกษาการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ดั้งเดิม ลวดลายดั้งเดิม และการอนุรักษ์ภูมิปัญญา ที่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านอีสานทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย คือ การออกแบบผ้าลายมัดหมี่ ที่เป็นเอกลักษณ์พื้นบ้านของชุมชนบ้านโสกสว่าง และชุมชน และเพื่อศึกษาการประยุกต์ภูมิปัญญาต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ให้เป็นที่รู้จัก และมองเห็นความสำคัญในด้านวัฒนธรรมพื้นบ้านเอาไว้ มีความเชื่อ และศรัทธาในชุมชนของตน อีกทั้งความเชื่อทางวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิตจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งได้นำมาผสมผสานกันให้เหมาะสมในการดำเนินชีวิตในปัจจุบันอย่างลงตัว และประชาชนในชุมชนบ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 เป็นจุดศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้สำคัญ และได้เป็นแนวทางในการสืบสานวัฒนธรรมด้านการทอผ้าลายมัดหมี่ ในการถ่ายทอดการทอผ้าลายมัดหมี่ได้เป็นอย่างดี จึงเป็นแนวทางการสืบทอดให้ผู้สนใจ และที่ต้องการศึกษาการทอผ้าลายมัดหมี่ ที่เป็นศิลปะพื้นบ้านอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมประเพณี สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการทอผ้า พร้อมทั้งกระบวนการทออย่างถูกต้อง แล้วนำมาประยุกต์พัฒนาลวดลายให้มีความหลายมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ชุมชน โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้าน เยาวชน ให้มีความรู้สามารถนำไปพัฒนาต่อยอดสร้างอาชีพ สร้างรายได้ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบทของชุมชน อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน กระบวนการการทอผ้ามัดหมี่ กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาบ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
2. เพื่อศึกษาการออกแบบลายดั้งเดิม และการทอผ้ามัดหมี่ ด้วยการประยุกต์ภูมิปัญญาต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

ขอบเขตของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ อย่างมีส่วนร่วมของชุมชน และได้กำหนดพื้นที่วิจัย เนื้อหา และระยะเวลาในการวิจัย ดังนี้

1. พื้นที่วิจัย
บ้านโสกสว่าง หมู่ 5 ประกอบด้วย บ้านโสกสว่าง หมู่ 5 อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

2. เนื้อหาวิจัย คือ แนวคิดและทฤษฎี

2.1 การศึกษาบริบทของชุมชน อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ด้านการออกแบบลาย และการทอผ้ามัดหมี่

2.2 การศึกษาการอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน เกี่ยวกับการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ เพื่อการต่อยอดให้เป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

3. ระยะเวลาในการวิจัย

ระยะเวลาในการวิจัย ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2560 ถึงวันที่ 1 ตุลาคม 2561

กลุ่มประชากร/กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย

การศึกษาวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของกลุ่มทอผ้า โดยนำหลักแนวคิดของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ การศึกษา เพื่อการพัฒนาชุมชน ให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม และสิ่งที่มุ่งหวัง ค้นพบในชุมชนโดยกำหนดแนวทางเป้าหมาย ไว้ดังนี้

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัย คือ สมาชิกกลุ่มทอผ้ามัดหมี่ จำนวน 20 ราย

คำถามสำคัญในการวิจัย

1. บริบทของชุมชน อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การออกแบบลายดั้งเดิม และทอผ้ามัดหมี่บ้านโสกสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตัวพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นอย่างไร

2. การพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่ ลวดลายดั้งเดิม การประยุกต์ภูมิปัญญา เพื่อต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน ทำอย่างไร

ค่านิยมศัพท์เฉพาะ

พัฒนาการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ หมายถึง เป็นการผสมผสานกันระหว่างเทคนิคการผลิต และความคิดสร้างสรรค์ ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค การออกแบบสิ่งทอ เริ่มต้นจากการพิจารณาวัตถุดิบ อันได้แก่ เส้นใย เส้นด้าย ผ้า และการตกแต่ง การปฏิบัติงานแต่ละขั้นตอน ต้องมีผู้ชำนาญงานแต่ละอย่างช่วยกัน แม้กระทั่ง การจัดจำหน่าย ก็ต้องมีผู้ชำนาญอยู่ด้วย เพื่อให้สิ่งทอนั้น ๆ เป็นที่ต้องการของผู้บริโภค ผ้าแต่ละชนิดมีประโยชน์ใช้สอยแตกต่างกัน ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อตามวัตถุประสงค์ที่จะนำไปใช้งาน การเลือกซื้อ และพิจารณาทั้งคุณสมบัติของผ้า ความสวยงามเหมาะสม กับประโยชน์ใช้สอย และกำลังซื้อ

ลวดลายที่เกิดจากสี การใช้สีทำลวดลายบนผืนผ้า แม้จะเป็นสีขาว บนสีขาว ก็ยังเห็นลวดลายได้ชัด หากลวดลายนั้นหลุดไปสีก็ยังคงเป็นผืนผ้าอยู่ และใช้ประโยชน์ได้ เรียกลวดลายประเภทนี้ว่า ลวดลายตกแต่ง (decorative design) เกิดจากการย้อม และพิมพ์พลิกแพลง แบบต่าง ๆ จึงปรากฏมีผ้านับพันชนิด จำหน่ายโดยทั่วไป

ลวดลายที่เกิดจากการขัดกันของเส้นด้าย ทำให้รูปแบบต่างกัน บนผืนผ้าหากดึงเอาเส้นด้าย ที่เป็นลวดลายออก ลายผ้าบริเวณนั้นเสื่อมสภาพไปใช้ประโยชน์ไม่ได้ เรียกว่าลวดลายโครงสร้าง (structural) ซึ่งเกิดจาก การทอ การถักนิต หรือการทำ ผ้าลูกไม้ บางวิธี

ลวดลายตกแต่งนั้น โดยเนื้อแท้ ตัวของมันเองมิใช่วัสดุ แต่เป็นการตกแต่งวัสดุ ต้องการเนื้อที่ สำหรับตกแต่ง เลือกลักษณะของลวดลาย เช่น เส้น รูป บางทีก็รวมสีด้วย ทำให้น่าดู จัดวางอย่างมีระเบียบ เหมาะสม กับวัสดุที่ต้องการผลิต

กระบวนการทอผ้ามัดหมี่ หมายถึง ขั้นตอนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่สี่ธรรมชาติดแบบโบราณ ขั้นตอนการผลิตจะต้องมีการจัดเตรียมหาอุปกรณ์ในการทอผ้าให้เรียบร้อย ซึ่งประกอบด้วย

- โสยก้นหมี่ เพื่อการคันเส้นไหม หรือจัดระเบียบการเรียงเส้นไหมเพื่อการทำหัวหมี่
- โสยกมัดหมี่ เพื่อการชิงหัวหมี่ที่ได้มาจากโสก้นหมี่ เพื่อทำการชิงตั้งหัวหมี่ใหม่

ในการเตรียมพร้อมที่จะมัดลวดลาย

- อัก หรืออวก เป็นอุปกรณ์สำหรับการกรอเส้นไหมจากใจไหม
  - กง เป็นอุปกรณ์สำหรับใส่ใจไหม เพื่อทำการกรอเข้าไปใส่อัก
  - ไน เป็นอุปกรณ์ใช้สำหรับการกรอเส้นไหมเข้าหลอด เพื่อนำไปใส่ในกระสวย
- สำหรับการทอผ้า หรือเป็นอุปกรณ์สำหรับการควดตีเกลียวเส้นไหมไทยหัตถกรรม
- หลอด สำหรับใส่เส้นที่ใช้ในกรอ เป็นเส้นพุ่ง
  - กระสวย ใช้ใส่หลอดเส้นที่กรอเส้นไหมใส่แล้ว เพื่อการทอผ้า
  - กี่ทอผ้า ประกอบด้วยโครงสี่เหลี่ยม และเป็นที่ตั้งฟืมที่เก็บตะกอเรียบร้อยแล้ว
  - ฟืม เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเรียงเส้นไหมให้เป็นระเบียบ
  - หลักเฟือ เป็นอุปกรณ์ในการคันเครือเส้นยืน

กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา หมายถึง สืบค้น รวบรวม วิเคราะห์ สังเคราะห์ความรู้ เทคโนโลยี และภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาท้องถิ่น ธรรมชาติสิ่งแวดล้อม สังคมวัฒนธรรม ชุมชน การดำเนินชีวิต วิถีชีวิต เป็นฐานที่ตั้ง

ภูมิปัญญาลายผ้ามัดหมี่ หมายถึง อัตลักษณ์/เอกลักษณ์/จุดเด่นของผลิตภัณฑ์

ภูมิปัญญาลายผ้ามัดหมี่ หมายถึง ผ้าทอ ที่ทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้า ด้วยการใช้เชือกฟางมัดตามลายที่กำหนดไว้ ให้เกิดลวดลายตามรูปแบบแล้ว ไปย้อมสีต่าง ๆ จากนั้น จึงนำเส้นฝ้ายหรือไหมปั่นใส่หลอด แล้วนำสวयीที่ได้ไปเป็นเส้นพุ่งทอกับเส้นยืน ค่อยจัดเรียงลายหมี่ให้เป็นลายต่าง ๆ เป็นการคิดค้นจากภูมิปัญญาของชาวบ้าน ที่อยากทำให้เกิดลวดลายตามที่ต้องการ

กระบวนการผลิต หมายถึง กระบวนการผลิตเส้นไหม การฟอกไหม ฝ้าย การมัดลาย การย้อมสี และการทอผ้าไหม มีช่างทอ ต้องมีเทคนิค และวิธีการ ตลอดจนใช้วัตถุดิบ วัสดุ อุปกรณ์ ในการเตรียมการจนเสร็จเป็นผลิตภัณฑ์ผ้าทอ

กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้ หมายถึง วิธีการ หรือแบบแผนที่ผู้ถ่ายทอด ผู้เรียน ใช้ในการถ่ายทอด ทักษะ เทคนิค เรียนรู้ วิธี และพัฒนาวิธีการทอผ้ามัดหมี่ การถ่ายทอดองค์ความรู้ ในภาคทฤษฎี และภาคปฏิบัติทั้งทางตรง และทางอ้อม ด้วยเทคนิค และวิธีการทั้งการย่อ ขยาย ลด ต้นทุน ลดเวลา สามารถนำไปใช้ได้จริง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. จะทำให้กลุ่มทอผ้าโสกสว่าง ได้เรียนรู้กระบวนการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ดั้งเดิม ที่เป็นอัตลักษณ์ ภูมิปัญญาของชุมชนบ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ
2. เกิดการพัฒนาการสืบทอดภูมิปัญญาผ้าลายมัดหมี่ดั้งเดิม มีการอนุรักษ์ การพัฒนา และต่อยอด เพื่อให้เกิดนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ และยั่งยืนต่อไป สามารถนำไปใช้ได้จริงทำให้ชุมชนได้ประโยชน์สูงสุดต่อไป

บทที่ 2

ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัย เรื่องการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้าบ้านโสกสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ผู้วิจัย ได้ศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแยกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. บริบทของชุมชนบ้านโสกสว่าง ตำบลหัวตะพาน
2. ภูมิปัญญาผ้าทอ จังหวัดอุบลราชธานี
3. ผ้าทอของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ไทย
5. การออกแบบลายผ้า
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
7. กรอบแนวคิดในการวิจัย

บริบทของชุมชนบ้านโสกสว่าง ตำบลหัวตะพาน

ตำบลหัวตะพานเป็นชุมชนเก่าแก่ชุมชนหนึ่ง เดิมชื่อ บัวสะพาน (บัว หมายถึง ไม้แผ่นเดียวหรือสะพานเล็ก ๆ สำหรับข้ามร่องน้ำล้าห้วย) แล้วได้เปลี่ยนเป็นชื่อ หัวตะพาน บรรพชนของบ้านหัวตะพาน ได้อพยพมาจากเมืองหนองบัวลำภู จังหวัดอุดรธานี ตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. 2310 ณ บ้านหัวตะพาน ตำบลหัวตะพาน มีพระพุทธรูปปางมารวิชัยเก่าแก่ชื่อว่า “พระเจ้าใหญ่ศรีเจริญ” ที่ชาวบ้านถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง

ที่ตั้งและอาณาเขต บ้านโสกสว่าง เป็นหนึ่งในตำบลหัวตะพาน เนื้อที่ทั้งหมดโดยประมาณ 1,673 ไร่ แบ่งเป็น พื้นที่เกษตร 1,189 ไร่ พื้นที่อาศัย 130 ไร่ พื้นที่สาธารณะ 360 ไร่

ทิศเหนือ ติดกับ บ้านหัวตะพาน หมู่ที่ 1-7 ตำบลหัวตะพาน

ทิศใต้ ติดกับ ลำเซบาย

ทิศตะวันออก ติดกับ หมู่ 6 ตำบลหัวตะพาน

ทิศตะวันตก ติดกับ หมู่ 3 ตำบลหัวตะพาน

บ้านโสกสว่าง เป็นหมู่บ้านที่อพยพมาจากบ้านหัวตะพานหมู่ที่ 1 ประมาณ ปี พ.ศ. 2465 โดยมี 3 คน ดังนี้ พ่อใหญ่สิงห์ พัฒนาราช พ่อใหญ่เคน คณานันท์ และพ่อใหญ่หล้า สินเดิม ได้พากันมาหาล่าสัตว์ หาของป่า เลย์เห็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เต็มไปด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร พื้นที่เป็นดงโสก

ล้อมรอบพื้นที่ที่เป็นป่า ซึ่งเต็มไปด้วยธรรมชาติ ลักษณะป่าเป็นพุ่ม เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็น แหล่งอาหารของมนุษย์ และสัตว์ต่าง ๆ และพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นโนนสูง เป็นป่ารกประกอบด้วยเบญจพรรณต่าง ๆ และมีดงโสก จึงเป็นที่เรียกกันมาจนทุกวันนี้

พ่อใหญ่สิงห์ พัฒนราช พ่อใหญ่เคน คณานันท์ พ่อใหญ่หล้า สินเต็ม ได้พากันมาตากถางที่อยู่อาศัย และได้มีพี่น้องมาสร้างที่อยู่ขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้จัดตั้งสำนักสงฆ์ขึ้น ชื่อหนองฝายน้ำ แต่มีพระภิกษุสงฆ์อยู่ไม่แน่นอน สิ่งปลูกสร้างไม่ถาวร จึงคิดหาสถานที่ใหม่ เพื่อจัดสร้างแบบถาวรต่อไป และได้พากันเอาพื้นที่ทิศตะวันตก หมู่บ้านมีเนื้อที่ 15 ไร่ ต่อมาได้จัดตั้ง และสร้างวัดขึ้นในปี พ.ศ. 2474 จึงได้ประกาศจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใช้นามว่า ดงโสก และได้จดทะเบียนขึ้น เป็นบ้าน โสกสว่าง และได้มีการคัดเลือกแต่งตั้งผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) โดยยกให้นายหล้า สินเต็มเป็นผู้ใหญ่บ้าน ทางกรมประกาศแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก เป็นผู้ปกครองหมู่บ้าน ได้แต่งตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2545-2587

รายชื่อผู้ใหญ่บ้าน โสกสว่าง ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1. นายหล้า สินเต็ม
2. นายเคน ชาววาง
3. นายพวง วามะลุน
4. นายเสถียร คณานันท์
5. นายประเสริฐ ชาววัง
6. นายสิทธิ กลมเกรียว
7. นายบุญส่ง วามมะลุน ปัจจุบัน

เดิมบ้าน โสกสว่างนั้น เอกลักษณะเด่นเมื่อก่อนนั้น คือ เลิงบ่อควัน ทำช้าง แม่น้ำลำเซบาย และพื้นที่นาอุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันเอกลักษณะเด่นมีหลายอย่าง เช่น เลิงบ่อควัน ทำช้าง และฝายลำเซบาย พระพุทธรูปองค์ใหญ่ คณะกองยาวขวัญใจ โสกสว่าง ต้นสะแบง และต้นยางนา ชาวบ้านลงมติให้เอกลักษณะประจำหมู่บ้าน คือ ต้นยางนา ด้านอาชีพ บ้าน โสกสว่าง ทำนา 85% ค้าขาย 5% อาชีพ 5% ข้าราชการ 5% (ไทยตำบลดอทคอม, 2558, ออนไลน์)

ภูมิปัญญาผ้าทอ จังหวัดอุบลราชธานี

1. พัฒนาการออกแบบลายผ้ามัดหมี่

ผ้ามัดหมี่ มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งส่วนสำคัญได้ระบุไว้ว่า ผ้ามัดหมี่ คือผ้าที่ทอจากด้าย หรือไหม ที่ผูกมัดแล้วข้อม โดยการคิดผูกให้เป็นลวดลาย แล้วนำไปย้อมสีก่อนทอ เป็นศิลปะการทอผ้าพื้นเมืองชนิดหนึ่งที่นิยมทำกันมานานแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย

2. กระบวนการทอผ้ามัดหมี่

กระบวนการทอผ้ามัดหมี่นั้น ในขั้นตอนการสร้างลวดลาย จะต้องนำเส้นใยฝ้าย หรือเส้นใยไหมไปค้นลำหมี่ ให้ได้ตามจำนวนที่เหมาะสม กับลวดลาย แล้วจึงนำไปจึงเข้ากับ “โองหมี่” โดยจะใช้เชือกมัดส่วนที่ไม่ต้องการ ให้ติดสี เรียกว่าการ “โอบ” ในอดีตใช้เชือกกล้วย แต่ต่อมานิยมใช้เชือกฟางพลาสติก การมัดจะต้องมัดให้แน่นตามลวดลายที่กำหนด แล้วนำไปย้อม แล้วตากให้แห้ง เมื่อนำมาแก้เชือกออก จะเห็นส่วนที่มัดไว้ไม่ติดสีที่ย้อม หากต้องการลวดลายหลายสี ก็ต้องนำมามัดย้อมหลายครั้ง

3. แนวคิดการสืบทอดภูมิปัญญาผ้ามัดหมี่

ลวดลายมัดหมี่ ที่มีการสืบทอดกันมาแต่โบราณ ส่วนใหญ่ได้แรงบันดาลใจจากธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมในวิถีชีวิต ความเชื่อ และขนบธรรมเนียมประเพณี อาทิ ลายดอกแก้ว ลายต้นสน ลายโคมห้า โคมเจ็ด ลายบายศรี ลายนกยูง ลายพญานาค ฯลฯ ผ้ามัดหมี่ มีบทบาทในวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตาย หญิงสาวต้องทอผ้า เพื่อทำเครื่องนุ่งห่ม การถ่ายทอดความรู้การทอผ้ามัดหมี่ยังคงมีอยู่ตามชนบท แต่ในส่วนของเยาวชนรุ่นใหม่ลดน้อยลง จึงจำเป็นต้องมีการอนุรักษ์มรดกทางภูมิปัญญานี้ไว้ให้คงอยู่สืบไป (การออกแบบลายผ้ามัดหมี่, คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี)

3.1 ผ้าไหมลายกาบบัว

กรมหม่อนไหม (มปป., ออนไลน์) ได้เก็บข้อมูลจากพื้นที่จังหวัดอุบลราชธานี โดยประวัติของผ้ากาบบัวนั้น เป็นชื่อผ้าที่ได้รับการกล่าวถึง ในวรรณกรรมโบราณอีสานหลายเรื่อง คำว่า “กาบ” ในภาษาอีสานมีความหมายถึง เปลือกหุ้มชั้นนอกของต้นไม้บางชนิด เช่น เปลือกหุ้มต้นกล้วย เรียก กาบกล้วย หุ้มไม้ไผ่ เรียก กาบกลาง กลีบหุ้มดอกบัว เรียก กาบบัว (สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ : ปรีชา พิณทอง) ผ้ากาบบัว อาจจะทอด้วยไหม หรือฝ้าย โดยมีเส้นยืน (warp) ย้อมอย่างน้อยสองสีเป็นริ้ว ตามลักษณะ “ชั้นทิว” ซึ่งมีความนิยมแพร่หลายแถบอุบลราชธานี ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เส้นพุ่ง (weft) จะเป็นไหมสีหมัก (ลายเหลือบทางกระรอก) มัดหมี่ และจิด จังหวัดอุบลราชธานี มีชื่อเสียงในด้านการทอผ้าพื้นเมืองมาช้านาน มีความประณีตสวยงาม แสดงออกถึงภูมิปัญญาของผู้ทอผ้าที่ได้รังสรรค์บรรจงด้วยจิตวิญญาณ ออกมาเป็นลวดลายอันวิจิตร สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ปัจจุบัน ผ้ากาบบัว ได้รับการสืบสานให้เป็นผ้าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของจังหวัดอุบลราชธานี เป็นที่นิยมในวงการแฟชั่นผ้าไทย มีการสวมใส่เสื้อผ้าอาภรณ์ลายกาบบัว ตั้งแต่ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ไปจนถึงวัยรุ่นด้วยรูปแบบที่หลากหลาย

ผ้ากาบบัว ในหน้าประวัติศาสตร์ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 แห่งราชวงศ์จักรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงต่างพระองค์สำเร็จราชการมณฑลลาวท้าว ได้นำผ้าทอเมืองอุบลราชธานี ทูลเกล้าถวาย ซึ่งปรากฏในพระราชหัตถเลขา ตอบเมื่อวันที่ 18 กุมภาพันธ์ ร.ศ. 114 ที่หอจดหมายเหตุแห่งชาติ ความว่า

“ถึง สรรพสิทธิ ด้วยได้รับหนังสือลงวันที่ 13 มกราคม ส่งผ้าเยียรบับลาวมาให้ นั้นได้รับแล้ว ผ้านี้ทอดีมากเชียงใหม่สู้ไม่ได้เลย ถ้าจะยู่ให้ทำมาขายคงจะมีผู้ซื้อ ฉันจะรับเป็น นายหน้า ส่วนที่ส่งมาจะให้ตัดเสื้อ ถ้ามีเวลาจะถ่ายรูปให้ดู แต่อย่าตั้งใจคอยเพราะจะถ่ายเมื่อใดบอก ไม่ได้”

จากการค้นคว้า ถึงตำนานผ้าเยียรบับนี้พบว่า เป็นผ้าลายกาบบัวคา ทอด้วย เทคนิคจิด หรือยกด้วยไหมคา (คิ่นทอง) แทรกด้วยไหมมัดหมี่ ใช้เทคนิคการจก หรือเกาะด้วยไหม สีต่าง ๆ ลงบนผืนผ้า

ในเวลาต่อมาอีก 55 ปีถัดจากนั้น เมื่อวันที่ 28 เมษายน 2493 ชาวอุบลราชธานี ได้ ร่วมใจกันทอ ผ้าจีนไหมเงิน ยกดอกลายพิบูล ทูลเกล้าฯ ถวายเนื่องในพระราชพิธีราชาภิเษกสมรส พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช กับหม่อมราชวงศ์สิริกิติ์ กิติยากร และถัดจากนั้นอีก 5 ปีต่อมา ในวโรกาสเสด็จฯ เยี่ยมพสกนิกรชาวอุบลราชธานี เมื่อวันที่ 17 พฤศจิกายน 2498 สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ได้ทรงฉลองพระองค์ด้วยผ้าจีนไหมเงิน ที่ชาวอุบลราชธานี ทูลเกล้าฯ ถวาย และมีพระกระแสรับสั่ง กับเหล่าผู้เฝ้ารับเสด็จฯ ที่บริเวณหน้าศาลากลางจังหวัด อุบลราชธานี ว่า “ชาวอุบลฯ เขาให้ผ้าจีนนี้เป็นของขวัญวันอภิเษกสมรส เมื่อมาเยี่ยมอุบลฯ จึงมานา มุ่งให้คนอุบลฯ เขาดู” ยังความปลาบปลื้มปิติเป็นล้นพ้น ของชาวอุบลราชธานี ทั้งมวล

การทอผ้าพื้นเมืองในจังหวัดอุบลราชธานี ขึ้นอยู่กับชนกลุ่มน้อยหลายเผ่าพันธุ์ ในท้องถิ่น ดังนั้น ผ้าทอพื้นเมือง จึงมีมากมายหลายรูปแบบ รวมทั้งกรรมวิธีทอผ้าพื้นเมือง จาก การศึกษาของนักอนุรักษ์ และนักวิชาการในท้องถิ่น โดยเฉพาะ นายมีชัย แต้สุจริยา ทายาทแห่งบ้าน คาปูน ได้พิจารณาถึงปุมหลังของลายผ้าเก่าในจังหวัดอุบลราชธานี จึงนำเอาผ้ารูปแบบต่าง ๆ มา พิจารณา และได้รวบรวมลวดลายเด่น ๆ จากส่วนต่าง ๆ ในผ้าเก่ามาออกแบบให้เป็นผ้ากาบบัว อย่าง ที่พบเห็นในปัจจุบัน

โครงการสืบสานผ้าไทยสายใยเมืองอุบลราชธานี ได้เกิดขึ้นเพื่อธำรงไว้ซึ่ง ความเป็นเอกลักษณ์วัฒนธรรมอันล้ำค่าของเมืองอุบลราชธานี โดย นายศิวะ แสงมณี ผู้ว่าราชการ จังหวัดอุบลราชธานี (ในสมัยนั้น) ได้มอบหมายให้คณะทำงาน พิจารณาฟื้นฟูลายผ้าพื้นเมือง ในอดีตที่สวยงาม จนได้ลายผ้ามีลักษณะเป็นเอกลักษณ์ชื่อว่า ผ้ากาบบัว พร้อมกับมี ประกาศจังหวัด ให้ผ้ากาบบัว เป็นลายผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัด เมื่อวันที่ 25 เมษายน 2543

ลวดลายผ้ากาบบัว ผ้ากาบบัว อาจทอด้วยฝ้าย หรือไหม ประกอบด้วยเส้นยืนยืนย้อม อย่างน้อยสองสีเป็นริ้วตามลักษณะ “จีนทิว” ซึ่งมีความนิยมแพร่หลายแถบอุบลราชธานี ตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ยังทอพุ่งด้วยไหมสีมัดหมี่ (ไหมปั่นเกลียวหางกระรอก) มัดหมี่ และจิด สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ดังนี้

3.1.1 ผ้ากาบบัว (จก) คือ ผ้าพื้นทิว หรือผ้ากาบบัวเพิ่มการจกลาย เป็นลวดลาย กระจุกดาว (บางครั้งเรียก เกาะลายดาว) อาจจกเป็นบางส่วน หรือกระจายทั่วทั้งผืนผ้า เพื่อสืบทอด

“ชิ้นหัวจกดาว” อันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผ้าชิ้นเมืองอุบลราชธานี ผ้ากาบบัว (จก) นี้เหมาะที่จะใช้งานในพิธีหรือโอกาสสำคัญ

3.1.2 ผ้ากาบบัว (คา) คือ ผ้าทอขก (บางครั้งเรียก จิด) ด้วยไหมคา (ดั้นทอง) อาจสอดแทรกด้วยไหมเงิน หรือไหมสีต่าง ๆ อันเป็นผ้าที่ต้องใช้ความประณีตในการทออย่างสูง

องค์ประกอบของผ้ากาบบัว

ผ้ากาบบัวจะสมบูรณ์ และสวยงามประณีตจะต้องมีองค์ประกอบต่าง ๆ ดังนี้

1) ทิว ผ้ากาบบัว ต้องมีเส้นยืน เป็นริ้ว หรือทิว 2 สี ตามลักษณะของชิ้นทิวดั้งเดิม ซึ่งเป็นที่นิยมของสตรีเมืองอุบลราชธานี อย่างแพร่หลายมาก่อน

2) มับไม ผ้ากาบบัว ต้องมีเส้นพุ่งมับไมซึ่งเกิดจากการเข็น คือ ปั่นเกลียวเส้นพุ่ง 2 เส้น เข้าด้วยกัน การเข็นมับไมนี้ พบในผ้าที่เรียกว่า ผ้าไหมควบ หรือผ้าไหมหางกระรอก หรือผ้าวา และชิ้นเงิน

3) มัดหมี่ ผ้ากาบบัว จะสวยงามมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับลวดลายหมี่เป็นองค์ประกอบหลัก ลายหมี่ในผ้ากาบบัว มีทั้งลายดั้งเดิม และลายประยุกต์ขึ้นใหม่ มีทั้งลายที่มัดได้ง่าย ๆ มีเพียงสีเดียว ย้อมเพียงครั้งเดียว ไปจนถึงลวดลายที่ซับซ้อนหลายสี ต้องย้อมโอบหลายครั้ง

4) จิด ผ้ากาบบัว ต้องมีเส้นพุ่งที่เป็นเส้นใหญ่ หรือเส้นนูนขึ้นจากเนื้อผ้าเป็นการเลียนแบบเส้นลายของกลีบบัว ซึ่งใช้วิธีจิด เส้นพุ่งที่เก็บจิด อาจพุ่งสอดเป็นลายง่าย ๆ น้อยเส้นหรือเก็บจิด เป็นดอกที่ทำยากและสวยงาม ยิ่งขึ้นก็ได้

อนึ่งในปัจจุบัน ได้มีการเพิ่มองค์ประกอบการทอแบบจก เพื่อให้ผ้ากาบบัว มีความวิจิตรงดงามยิ่งขึ้น เป็นวิธีการที่ยาก และเสียเวลามากขึ้น ผ้ากาบบัว จึงอาจจะมีจกหรือไม่มีก็ได้ โดยเจตนาของคณะทำงานผู้คิดผ้ากาบบัว มุ่งที่จะสืบทอดลักษณะผ้าชิ้นหัวจกดาวของสตรีชั้นสูงสมัยก่อนของเมืองอุบลราชธานี

กรรมวิธีการทอผ้ากาบบัว การทอผ้าไหมกาบบัว เป็นการนำเส้นพุ่งแต่ละชนิด ไล่กระสวยซัด หรือพุ่งซัดกับเส้นยืนทีละเส้น ดังนั้นการทอ 1 ครั้ง จึงประกอบด้วยขั้นตอน 3 ขั้นตอนดังนี้

- 1) ซัดกระสวย 1 สอด
- 2) กระทบฟืม 1 ครั้ง
- 3) เขยิบไม้ซ่ายหูก 1 ซ้าง

ลายหมี่ของลายผ้ากาบบัวที่ทอในครั้งนี้ เป็นลายที่มีความละเอียดขนาด 12 ลากการทอ 1 ชุด มีจำนวนการซัด กระสวยหลายสอด โดยเฉพาะหมี่จะต้องสอดให้ครบทั้ง 12 ลาก ซึ่งผู้ทอต้องจดจำ การทอให้ถูกต้องไม่สับสน หนึ่งชุด การทอมีลำดับจำนวนการซัดกระสวยเส้นพุ่งแต่ละชนิด ดังนี้

เริ่มต้น สีพื้น 4 สอด มับไม 1 สอด สีพื้น 4 สอด หมี่ 4 สอด (ลาที่ 1)
สีพื้น 1 สอด หมี่ 4 สอด (ลาที่ 2) สีพื้น 1 สอด หมี่ 4 สอด (ลาที่ 3)

สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 4) สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 5)
 สีพื้น 4 สอด ม้าไม้ 1 สอด สีพื้น 4 สอด ง้างไม้ขีด ขิด 2 สอด
 สีพื้น 1 สอด ง้างไม้ขีด ขิด 2 สอด สีพื้น 1 สอด ง้างไม้ขีด ขิด 2 สอด
 สีพื้น 4 สอด ม้าไม้ 1 สอด สีพื้น 4 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 6)
 สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 7) สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 8)
 สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 9) สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 10)
 สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 11) สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 12)
 สีพื้น 4 สอด (จบ 1 ชุด) ม้าไม้ 1 สอด (เริ่มจบ 1 ชุด)
 สีพื้น 4 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 1) สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 2)
 สีพื้น 1 สอด หมี 4 สอด (ลาที่ 3)

จากข้อมูลของผ้ากบฏ ที่เป็นผ้าของจังหวัดอุบลราชธานี แต่ผ้ามัดหมีของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้าน โสภสว่างนั้น ซึ่งอยู่ในจังหวัดอำนาจเจริญ ที่ได้แยกออกมาจากจังหวัดอุบลราชธานี เป็นการทอผ้าที่มีนำเอารูปแบบจากหลายพื้นที่นำมาผสมผสานกัน

4. ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ

ประวัติของผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ เป็นผ้าไหมพื้นบ้านทอมือ ของบ้านหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี เป็นผ้าทอภายในตัว ย้อมสีดำด้วยมะเกลือ มีเอกลักษณ์โดดเด่นที่มีสีดำมันวาว มีลวดลายสวยงาม ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า แพรเหยียบ หรือ ผ้าเหยียบ นับเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ที่สืบทอดต่อกันมาจากบรรพบุรุษสู่ลูกหลาน นิยมนำมาตัดเย็บเป็นเสื้อแขนยาว

วัฒนธรรมการแต่งกายของชาวบ้าน จะนุ่งผ้าที่ทอขึ้น และเย็บด้วยมือ โดยผู้ชายจะนุ่งกางเกง ขาสั้นที่ย้อมด้วยคราม เรียกว่า ผ้าจวบคราม ส่วนผู้หญิงจะนุ่งผ้าขึ้น เสื้อจะเป็นเสื้อแขนยาว ใช้ผ้าที่ทอขึ้น และเย็บด้วยมือแล้วนำไปย้อมมะเกลือ เสื้อดำไหมย้อมมะเกลือ เป็นเสื้อที่ชาวบ้านนิยมใช้กันมาก เสื้อนี้ใช้ได้ทุกงาน ตั้งแต่การทำไร่ทำนา ไปถึงงานประเพณี งานเทศกาล ถ้าครอบครัวใดไม่มีเสื้อดำไหมย้อมมะเกลือ ให้สมาชิกครอบครัวใช้ จะถูกดูแคลนจากเพื่อนบ้าน เพราะฉะนั้นทุก ๆ ครอบครัวในหมู่บ้านต้องชวนขวนขวายหาเสื่อดำย้อมมะเกลือมาให้สมาชิกในครอบครัวได้ใช้ จึงทำให้มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหมกันโดยทั่วไป

เสื่อดำไหมย้อมมะเกลือ เป็นเสื้อที่ตัดจากผ้าไหมแท้ เป็นผ้าไหมที่ทอพิเศษที่ชาวบ้านเรียกว่า แพรเหยียบ หรือ ผ้าเหยียบ โดยการทอผ้า (ตำหูก) แบบธรรมดา นั้น จะมีที่เหยียบเท้าอยู่ 2 ที่ แต่การทอแบบแพรเหยียบ จะมีที่เหยียบอยู่ 5 ที่ หรือที่เรียกว่า 5 เขา แพรเหยียบ จะมีลวดลายพิเศษต่างจากผ้าธรรมดา จะเป็นลวดลายขนมเปียกปูน เป็นวงซ้อนกัน ติดต่อกันตลอดทั้งผืน การตัดเสื้อจากแพรเหยียบ ใช้วิธีตัดอย่างประหยัดที่สุด คือ จะไม่มีเศษผ้าเลย นอกจากที่เป็นคอกลมเท่านั้นที่ต้องคว้านออก นอกนั้นไม่ว่าจะเป็นแผ่นหลัง หรือแขนก็ใช้ผ้าสี่เหลี่ยมทั้งสิ้น ในสมัยก่อนการตัดเสื้อในแต่ละครอบครัว จะตัด และเย็บด้วยมือใช้เอง แต่ในปัจจุบันต้องไปจ้างช่าง

ตัดเลื้อยตัดให้ กระจุมเลื้อยในสมัยก่อนจะใช้เหรียญสตางค์ หรือเหรียญสลึง (เหรียญสลึงในสมัยก่อนไม่ใช่เหรียญสลึงในปัจจุบัน) เจาะรู 2 รู พันไหมร้อยอย่างสวยงาม แต่ในปัจจุบันพบเห็นน้อยมาก เพราะเหรียญเงินเก่า มีราคามากตัดไปขายจนเกือบหมดแล้ว การตัดเลื้อยค้ำใหม่ข้อมมะเกลือ เมื่อตัดเย็บเสร็จเรียบร้อยแล้ว จึงนำไปข้อมมะเกลือเป็นขั้นตอนสุดท้าย

ลวดลาย และกรรมวิธีการทอ ผ้าไหมลายลูกแก้วข้อมมะเกลือ มีเอกลักษณ์โดดเด่น มีลวดลายสวยงาม ข้อมด้วยวัสดุธรรมชาติ คือ ผลมะเกลือ และต้องข้อมเข้าไป ซ้ำมา จนดิดสีค้ำเข้ม มีกรรมวิธีการทอโดยการทอภายในตัว และใช้วิธีการแยกตะกอ 5 ตะกอ เพื่อให้เกิดลวดลายขนมเปียกปูน เป็นวงซ้อนกัน ดิดต่อกันตลอดทั้งผืน เมื่อเสร็จสิ้นการทอ ขั้นตอนที่ไปนำไปตัดเลื้อย และข้อมมะเกลืออีกครั้งเป็นขั้นตอนสุดท้าย

ส่วนลวดลายผ้าไหมลายลูกแก้วข้อมมะเกลือ อธิบดีบรรพบุรุษ ได้คิดค้นมาจากลวดลายของผลหวายป่า ลักษณะคล้ายผลระกำ หรือสละ ซึ่งมีรูปร่างเป็นซอกคล้ายลูกแก้วในปัจจุบัน แล้วนำไปใช้เป็นลวดลายทอผ้าขึ้นมาเป็นลักษณะรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูนซ้อนกันตลอดทั้งผืน

กรรมวิธีการข้อม วิธีการข้อมผ้าไหมลายลูกแก้วด้วยมะเกลือ สามารถนำมะเกลือผลดิบ หรือผลสุกมาข้อมได้

การใช้มะเกลือผลดิบ คือ นำผลดิบมาตำให้ละเอียด กรองเอาแต่น้ำสีเหลือง มาใช้ข้อมผ้า ผ้านั้นจะมีสีเหลือง แต่เมื่อตากให้แห้งจะมีสีเขียว จะต้องข้อม และตากแห้งอย่างนี้ซ้ำ ๆ กัน 5-6 ครั้ง ผ้าจะเปลี่ยนสีจนกระทั่งกลายเป็นสีค้ำตามต้องการ และการใช้มะเกลือผลสุก คือ นำผลสุกสีค้ำมาบดละเอียด กรองแต่น้ำสีค้ำมาข้อมผ้า โดยข้อมแล้วตาก แล้วนำกลับมาข้อมซ้ำอีกประมาณ 3 ครั้ง ถ้าจะให้ผ้ามีสีค้ำสนิท และเป็นมันเงาด้วย ให้นำผ้าไปหมักใน โกลน 1-2 คืน หรืออย่างน้อย 5 ชั่วโมง แล้วจากนั้นจึงนำมาซักให้สะอาด

การข้อมสีค้ำด้วยผลมะเกลือ มีกรรมวิธีการผลิตตามภูมิปัญญา 2 วิธี รายละเอียดดังนี้

1) การข้อมเย็น นิยมทอเป็นผ้าลายลูกแก้วแล้วนำมาตัดเป็นเส้น หรือกางเกงขา กว้าง นำไปข้อมมะเกลือเส้นขนาด 1 ตัว ต่อ มะเกลือ 8 กิโลกรัม มะเกลือที่นำมาข้อมไม่ควรอ่อนหรือแก่เกินไป

วิธีการข้อม คือ นำมะเกลือประมาณ 1 กิโลกรัม โขลกให้ละเอียด ใส่ปูนใสประมาณ 50 กรัม ใส่ใบหนาด และใบพุดสร้อยอย่างละ 1 กำมือ โขลกรวมกันให้ละเอียด เพื่อให้มีสีค้ำเข้ม น้ำลงในมะเกลือ ที่โขลกแล้วประมาณ 8 ลิตร คนให้เข้ากันแล้วกรองเอากากทิ้ง โดยกรอง 2 ครั้ง ครั้งแรกกรองด้วยผ้ามุ้งเขียวทับซ้อนกัน 2-3 ชั้น ใส่ถังไว้ ครั้งที่สอง กรองละเอียดด้วยผ้าขาว เพื่อให้กากมะเกลือออกหมดจะได้น้ำมะเกลือสะอาด พักใส่ถังไว้ จากนั้นนำเส้นลงในครกไม้ ตักน้ำมะเกลือค่อย ๆ เทลงในครก แล้วใช้สากไม้โขลกเบา ๆ พลิกกลับ เพื่อให้ น้ำมะเกลือซึมเข้าในเส้นจนทั่วดีแล้ว จึงนำไปตากแดด โดยปูราบลงกับพื้นดินลานบ้าน เพื่อไม่ให้ น้ำมะเกลือไหลออกจากเส้น ปล่อยให้วันแห้งหมาด ๆ จึงนำเส้นมาชุบน้ำมะเกลือ เหมือนครั้งแรกอีก และนำไปตากแดด

เหมือนเดิม โดยใน 1 วัน จะข้อมเช้า และตากได้ประมาณ 3-4 ครั้ง ก่อนเก็บไว้ข้อมวันต่อไป นำเสื้อข้อมมะเกลือที่ตากแดดแห้งแล้ว มาลวกน้ำร้อน โดยต้มน้ำพอท่วมเสื้อให้น้ำเดือด แล้วยกลงเอาเสื้อลงลวกในหม้อกดลงให้น้ำท่วมเสื้อปิดฝาหม้อ ปล่อยให้เย็น จึงนำขึ้นจากหม้อ บิดหมาด ๆ พักไว้ในถังรอข้อมวันต่อไป (ข้อมเสร็จในแต่ละวันต้องลวกน้ำร้อนทุกวัน เพื่อให้ยางมะเกลือละลาย และเศษฝุ่นต่าง ๆ ออก เสื้อจะได้อ่อน นุ่ม ไม่แข็งกระด้าง และน้ำมะเกลือต้องเตรียมใหม่ทุกวัน) เมื่อข้อมได้วันละ 3-4 ครั้ง ได้ประมาณ 7-8 วันแล้ว เห็นว่าเสื้อมีสีดำสนิทแล้ว ให้หยุดข้อม และนำเสื้อมาอบหอม วิธีการอบหอมนั้น นำพืชใบหอมต่าง ๆ ได้แก่ ว่านหอม ใบหนาด ขมิ้น พุดสร้อย ใบเสน กำพอง มาต้มน้ำรวมกัน ใส่น้ำพอท่วมเสื้อ ต้มให้เดือดประมาณ 10 นาที ยกหม้อลงจากไฟ นำเสื้อลงแช่โดยกดลงให้จมอยู่ในน้ำ ปิดฝาหม้อให้มิดชิดปล่อยให้เย็น จึงนำไปตากแดดให้แห้ง นำเสื้อที่ตากแดดแล้วมาล้างน้ำให้สะอาด 2-3 ครั้ง จึงนำไปตากแดดให้แห้ง แล้วนำไปสวมใส่ได้ ถ้าต้องการให้เรียบ ก็นำไปรีดด้วยไฟอ่อน ๆ ก็จะมันวาว สวยงาม

2) การข้อมร้อน นิยมข้อมเส้นไหม

วิธีการข้อม คือ นำเส้นไหมที่ลอกขาวแล้ว 1 กิโลกรัม ต่อมะเกลือ 10 กิโลกรัม แบ่งมะเกลือ 2 กิโลกรัม โขลกให้ละเอียดผสมปูนใส ประมาณ 200 กรัม เมื่อโขลกมะเกลือละเอียดดีแล้ว เติมน้ำสะอาดประมาณ 7 ลิตร คนให้เข้ากันดีแล้ว กรองเอาแต่น้ำ 2-3 ครั้ง เอากากออกให้หมด แล้วเอาน้ำมะเกลือใส่หม้อขึ้นตั้งไฟต้มให้เดือด จากนั้นนำเส้นไหมลงแช่น้ำประมาณ 10 นาที แล้วนำเส้นไหมขึ้นจากน้ำบิดให้หมาด ๆ นำเส้นไหมใส่ห่อ ๆ ละ 2 โຈ แล้วจึงนำลงต้มข้อมในหม้อ หมั่นพลิกกลับเส้นไหม ข้อมนานประมาณ 1 ชั่วโมง แล้วนำเส้นไหมไปล้างน้ำสะอาด 2 - 3 ครั้ง แล้วนำไปตากแดด ทำซ้ำอีก 2 ครั้ง หลังจากข้อมได้ 3 ครั้งแล้ว จึงนำเส้นไหมไปหมักโคลน โดยเอาโคลนจากหนองน้ำนิ่ง เอาทั้งน้ำ และโคลนมาด้วย กรองเอาสิ่งสกปรกปรกออก เหลือแต่น้ำโคลนละเอียด ใสในกะละมัง จากนั้นนำเส้นไหมลงหมักในโคลน ให้โคลนท่วมเส้นไหม หมักไว้ 1 คืน จากนั้นนำเส้นไหมขึ้นจากโคลนล้างน้ำให้สะอาด แล้วนำไปตากแดด จากนั้นเตรียมน้ำมะเกลืออีกครั้ง แล้วนำเส้นไหมที่หมักโคลนแล้วมาข้อม และนำไปหมักโคลนอีก ทำเช่นนี้อีก 2-3 ครั้ง เมื่อได้เส้นไหมมีสีดำสนิทแล้ว นำเส้นไหมไปล้างน้ำให้สะอาด ตากแดดให้แห้ง เพื่อจะนำไปทอผ้าต่อไป

การนำไปใช้ประโยชน์ ผ้าไหมลายลูกแก้วข้อมมะเกลือ เป็นผ้าที่ชาวบ้านนิยมใช้กันอย่างมาก ผ้านี้ใส่ใช้ได้ทุกงานตั้งแต่การทำไร่ ทำนา ไปถึงงานประเพณี และงานเทศกาลต่าง ๆ (กรมหม่อนไหม, มปป., ออนไลน์)

กรรมวิธีการทอ การทอผ้าไหมลายลูกแก้วข้อมมะเกลือ เป็นการใช้เทคนิคการเพิ่มตะกอให้มากขึ้นกว่าสองตะกอ ลายผ้าที่ได้จะเป็นลายดอกงูขึ้นมาตลอดทั้งผืน เป็นผ้าทอที่ต้องใช้ความสัมพันธ์ในการเหยียบตะกออย่างชำนาญ นอกจากนี้ใช้เส้นยืน และเส้นพุ่งข้อมสีเดียวกัน มีลักษณะการทอแบบยกดอก จะแตกต่างจากการทอผ้าพื้น ที่การใช้ตะกอเป็นตัวกำหนดลาย มีจุดกลับโดยยกตะกอย้อนกลับ แล้วเก็บตะกอตามลวดลายที่กำหนดไว้

ผ้าทอของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

มนตรี โคตรคันทา (มปป., ออนไลน์) ให้ข้อมูลว่า ลายผ้าไทยเป็นการสื่อความหมายถึงขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อในแต่ละท้องถิ่น มีความแตกต่างกันตามจุดประสงค์ของการถ่ายทอดจินตนาการ ให้ผู้สวมใส่รับรู้แหล่งที่มาของการทอผ้า ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. ผ้าลายจิต

คำว่า “จิต” เป็นภาษาพื้นบ้านของชาวอีสาน แผลงมาจาก คำว่าสะกิด หมายถึงการขีด ทำให้เกิดการซ้อนกันของเส้นด้าย 2 กลุ่ม คือ เส้นด้ายพุ่ง และเส้นด้ายยืน เกิดเป็นลวดลายที่วิจิตรงดงามบนผืนผ้า ดังนั้น ผ้าจิต จึงมีกำเนิดมาจากทางภาคอีสาน ได้แก่ อุดรธานี หนองคาย อุบลราชธานี ยโสธร มหาสารคาม สุรินทร์ บุรีรัมย์ เป็นต้น แต่ในปัจจุบัน บางจังหวัดทางภาคเหนือ เช่น สุโขทัย กำแพงเพชร อุทัยธานี ภาคกลาง เช่น ลพบุรี หรือภาคใต้ เช่น ตรัง สุราษฎร์ธานี สงขลา บางหมู่บ้านก็หันมาผลิตผ้าชนิดนี้ เป็นอาชีพ ถือว่าเป็นกิจกรรมในครอบครัว สร้างรายได้ให้ชุมชน ลวดลายผ้าจิตที่นิยมทอแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้

- 1) กลุ่มของลายสัตว์ เช่น ช้าง พญานาค รั้งผึ้ง ตะขาบ
- 2) กลุ่มของลายพันธุ์ไม้ เช่น ดอกแก้ว ดอกมะลิ ดอกพิกุล
- 3) กลุ่มของลายสิ่งของเครื่องใช้ เช่น ธรรมาสัน ขันหมาก
- 4) กลุ่มของลายรูปทรงเลขาคณิต เช่น เส้นตรง วงกลม สามเหลี่ยม
- 5) กลุ่มของลายผสม หรือลายจิตแพรวา เช่น ซ่อขันหมาก นาคสี่เหลี่ยม

2. ผ้ายก

การทอผ้ายก ใช้วิธีการทอเหมือนกันกับการทอผ้าลายจิต คือ ใช้ไม้ปลายแหลมยกเส้นด้ายให้ลอยขึ้น สอดใส่เส้นด้ายพุ่งที่ทำจากไหมไปขัดกับเส้นยืน กลายเป็นผ้าสลัดกับการพุ่งด้ายที่ทำจากคั้นเงิน หรือคั้นทอง ให้เกิดเป็นลวดลายตามความต้องการ เส้นด้ายยืนที่ใช้ทอผ้ายกส่วนใหญ่ทำจากไหม ไหมเทียม และด้ายใยผสม เพื่อเพิ่มความแข็งแรงให้กับผืนผ้า หัตถกรรมประเภทนี้ มีมากทางภาคเหนือ เช่น เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง ภาคอีสาน เช่น ร้อยเอ็ด มุกดาหาร ส่วนภาคใต้ เช่น สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช

3. ผ้าจก หรือผ้าซิ่นตีนจก

คำว่า “จก” แผลงมาจากคำว่า จก หมายถึง การทำให้เกิดลวดลายบนผืนผ้าด้วยเส้นด้ายพุ่ง ที่ทำจากไหม หรือฝ้ายชนิดพิเศษ มีสีสดใส ขัดกับเส้นด้ายยืน ที่ถูกยกขึ้นด้วยไม้ปลายแหลม ขนเม่น หรือนิ้วมือ รวดเร็วประดุจจก มีขั้นตอนที่ซับซ้อนมาก เป็นการผสมผสานระหว่างการปักกับการทอผ้าจิต และผ้ายก กล่าวคือ การทอจก หรือยก จะใช้เส้นด้ายพุ่งเป็นสีเดียวกันตลอดแนวตามความกว้างของผืนผ้า ส่วนผ้าจก ลวดลายเกิดขึ้นจากการยกเส้นด้ายยืนขึ้น สอดใส่เส้นด้าย

พุ่งสีเดียว หรือหลายสีเข้าไปขัดกับเส้นยืน ดังนั้น ลวดลายที่เกิดจากเส้นด้ายพุ่งในแนวเดียวกันจึงมีสีต่างกัน นิยมทอในมากในภาคเหนือ

4. ผ้าล้วง หรือผ้าลายน้ำไหล

เป็นผ้าทอพื้นเมือง กลุ่มล้านนาในจังหวัดน่าน เชียงราย เชียงใหม่ โดยการสอดใส่เส้นด้ายพุ่งสีเดียว หรือหลายสี ที่ทำจากฝ้าย หรือไหม ขัดกับเส้นยืนประเภทฝ้าย หรือด้ายผสม ลวดลายที่ปรากฏบนผืนผ้า เป็นผลพวงมาจากสีของเส้นด้ายพุ่งที่ต่อเชื่อมกันอย่างลงตัว ประจุคั้งการเคลื่อนตัวของสายน้ำในลำธาร ลือให้ทราบถึงวัฒนธรรม ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณี และอุปนิสัยของผู้ทอผ้า ลายที่สำคัญได้แก่ ลายทางยาวคล้ายคลื่น บันได จรวด ชั้นของเจดีย์ เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ไทย

ผ้ามัดหมี่ เป็นผ้าทอพื้นเมืองของภาคอีสานในจังหวัดสุรินทร์ ชัยภูมิ บุรีรัมย์ กาฬสินธุ์ ฯลฯ ลวดลายผ้ามัดหมี่ส่วนใหญ่ เกิดขึ้นตามแนวของเส้นด้ายพุ่ง เนื่องจากกระบวนการย้อมสี จะใช้เชือกกล้วย พลาสติก มัดเส้นพุ่งที่ทำจากฝ้าย หรือไหม ให้ได้ขนาดความยาวตามที่ต้องการ จุ่มลงไป ในสีย้อม สีจะวิ่งไปตามช่องว่างของเส้นด้ายที่ไม่ได้ถูกมัดเกิดเป็นลวดลายตามที่ต้องการ โดยมีคุณลักษณะพิเศษ คือ ความเข้มข้นของสีไม่กลมกลืนกันเป็นผลมาจากวิธีการมัด บางท้องถิ่นอาจนำเส้นยืนมัด และย้อมด้วยวิธีดังกล่าว แล้วจึงนำไปทอเป็นเส้นพุ่งขัดกับเส้นยืนได้ลวดลายที่แปลกออกไปแตกต่างจากผ้าชนิดอื่น เช่น ลายสัตว์ ลายปุมเขมร เป็นต้น ในอดีต ผ้ามัดหมี่นิยมนำมาตัดให้กับขุนนางชั้นผู้ใหญ่ของไทย ใช้ตัดเย็บเสื้อผ้า ผ้าพันคอ ผ้าห่ม ปลอกหมอน เป็นต้น

ผ้าแพรวา เป็นผ้าพื้นเมืองของจังหวัดกาฬสินธุ์ คำว่า แพรวา เป็นคำผสมระหว่าง “แพร” ซึ่งหมายถึง การทอผ้าให้เป็นผืนด้วยฝ้าย หรือไหม และ “วา” หมายถึง ความยาวของผืนผ้าที่ทอได้ด้วยวิธีขีด หรือขีดผสม ได้ลวดลายตามแนวของเส้นด้ายพุ่งที่ใช้สีต่างกัน ดังนั้น ลายที่เกิดขึ้นในแต่ละแถวจึงมีสีต่างกันด้วย ในอดีตผ้าชนิดนี้ถูกจัดให้เป็นผ้าชั้นสูงสำหรับโภกศირยะ และเสื้อเท่านั้น ไม่นิยมตัดเป็นกระโปรง หรือผ้าถุง แต่ในปัจจุบันนิยมนำมาตัดเย็บเป็นกระโปรง ชุดสำหรับบริการสวมใส่

ผ้าม่อฮ่อม เป็นผ้าพื้นเมืองที่สำคัญของจังหวัดแพร่ โดยใช้เส้นด้ายพุ่ง และยืนที่ได้จากฝ้าย ทอให้เกิดลวดลายขัดธรรมชาติด้วยสีคราม ที่ได้จากต้นฮ่อม หรือคราม จะได้ผ้ามีสีเดียวกันตลอดทั้งผืน ปัจจุบันนิยมนำมาตัดเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ มากมาย

สำนักอนุรักษ์ และตรวจสอบมาตรฐานหม่อนไหม (มปป., ออนไลน์) ได้รวบรวมข้อมูลของผ้าในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ผ้าโฮล ผ้าหางกระรอก ผ้าอัมปรม ผ้าละเบิก ชิ่นทิว ผ้าไหมลายสากล ผ้ากาบบัว ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท ผ้าไหมลายลูกแก้วย้อมมะเกลือ ผ้ามัดหมี่ดินแดง ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา ผ้าไหมลายหมี่คันขอนแก่น ผ้าแพรวา ผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้อยดอกหมาก ผ้าสะมอ ผ้าอันลูนชิม ผ้าจิด ข้อมูลเฉพาะการทอผ้าหมัดหมี่ ได้แก่

1. ผ้าไหมมัดหมี่ชนบท

ประวัติของผ้าไหมมัดหมี่ชนบท “ชนบท” เป็นเมืองเก่าที่มีประวัติศาสตร์มายาวนาน มีการตั้งเป็นเมืองมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2326 โดยกวนเมืองแสน สมุหกลาโหมแห่งเมืองสุวรรณภูมิ พาสัมครพรรคพวกอพยพหนีออกจากเมืองสุวรรณภูมิ แคว้นจำปาตัก ในประเทศลาว มาตั้งเมืองที่บ้านหนองกงแก้ว ต่อมาในปี พ.ศ. 2335 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 ได้โปรดเกล้าฯ ให้ยกบ้านหนองกงแก้ว ขึ้นเป็นเมือง พระราชทานนามว่า “ชลบทพิบูลย์” ซึ่งแปลว่าทางน้ำ หรือเมืองที่มีน้ำล้อมรอบ และตั้งท้าวคำพาวเป็นเจ้าเมือง ตำแหน่งพระจันตะประเทศ จากนั้นได้มีการจัดเขตการปกครอง และเมืองชนบทได้ถูกยุบรวมหลายครั้ง จากอำเภอเป็นตำบล ขึ้นกับอำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น จนถึงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2509 ทางราชการจึงได้ตั้งเมืองชนบทขึ้นเป็นอำเภออีกครั้งหนึ่งในชื่อ “ชนบท” จนถึงปัจจุบัน

ชาวชนบท มีการประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก ทุกครัวเรือนจะมีที่ดินทำนา ทำไร่ ทำสวน เลี้ยงสัตว์ นอกจากอาชีพทำนาแล้ว ก็มีการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม ปลูกฝ้าย เพื่อนำเส้นไหมและฝ้ายมาทอเป็นผืนผ้า ดังคำกล่าวที่ว่า “ขามว่างจากนา ผู้หญิงทอผ้า ผู้ชายจักสาน” ในอดีตที่ผ่านมามีการทอผ้า ถือเป็นหน้าที่สำคัญของผู้หญิงชาวอีสาน เพราะจะต้องทอผ้าเพื่อใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มในชีวิตประจำวัน ผู้หญิงอีสานต้องเรียนรู้ และฝึกหัดการทอผ้ามาตั้งแต่เด็กจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต ดังคำขวัญที่สอนสตรีชาวอีสานว่า “ทอหูกบเป็นแจ ทอแพรบเป็นผาด้อน เลี้ยงม่อนบู้สูโตลูกโตนอนอย่าฟ้าววนเอาผัว” การทอผ้าเพื่อใช้ในครอบครัว จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ผู้หญิงอีสานจะต้องเรียนรู้ และฝึกหัด โดยเริ่มจากผู้เป็นแม่ได้ถ่ายทอดความรู้ และเทคนิควิธีการทอผ้าให้ลูกหลาน สืบทอดกันมาไม่ขาดสาย ผ้าไหมที่ทอได้ นิยมสวมใส่ไปทำบุญที่วัด หรือในงานพิธี และงานมงคลต่าง ๆ รวมทั้งเก็บไว้เป็นมรดกให้ลูกหลาน

อำเภอชนบท เริ่มมีการทอผ้ามาตั้งแต่เมื่อไร ไม่สามารถสืบประวัติได้ แต่มีหลักฐานสำคัญคือ ผ้าไหมมัดหมี่หน้านาง หรือผ้าปุม อายุกว่า 220 ปี ที่เจ้าเมืองชนบทคนแรก ได้รับพระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ 1 โดยทายาทของเจ้าเมือง เป็นผู้เก็บรักษาไว้ ซึ่งต่อมา คนชนบทได้นำมาเป็นต้นแบบในการทอผ้าไหมมัดหมี่หน้านาง ที่มีชื่อเสียง และเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของผ้าไหมชนบทในปัจจุบัน จึงสันนิษฐานว่าการทอผ้าของอำเภอชนบทน่าจะมีมาไม่ต่ำกว่า 100 ปี หรืออาจจะมาตั้งแต่เริ่มตั้งเมืองชนบท คือ ประมาณ 200 กว่าปีที่แล้ว

ลวดลายและกรรมวิธีการทอ ผ้าที่ทอด้วยมือที่มีชื่อเสียงที่สุดของอำเภอชนบท ได้แก่ “ผ้าไหมมัดหมี่” โดยมีขั้นตอนเริ่มจากการคัดเลือกเส้นไหม การออกแบบลายหมี่ การให้สี การทอเป็นผืนผ้า ซึ่งเป็นงานที่ละเอียดอ่อน ผ้าไหมชนบทมีจุดเด่น คือ มีความสวยงาม ลวดลายละเอียดแตกต่างจากที่อื่น

เอกลักษณ์ของผ้าไหมชนบท คือ “ลาย” และ “เทคนิคการทอผ้า” ลายเก่าแก่ที่สืบทอดกันมา และถือว่าเป็นลายต้นแบบ และเป็นลายเก่าแก่ของผ้าเมืองขอนแก่น คือ ลายหมี่กง ลายชั้นหมากเบ็ง ลายขอพระเทพ หรือลายเชิงเทียน โดยส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดจะเป็นการทอผ้าแบบ

3 ตะกอก ทำให้เนื้อผ้าแน่น สม่่าเสมอ มีลักษณะดี และลวดลายของผ้านั้นหนึ่งสีที่บึกกว่าอีกด้าน สีที่เป็นเอกลักษณ์ดั้งเดิม คือ สีม่วง สีแดง สีเขียว สีเม็ดมะขาม

เอกลักษณ์ของการทอผ้าอีกแบบหนึ่งของชาวชนบท คือ ผ้าปุม หรือผ้าหน้านาง ซึ่งมีลักษณะแบบโจงกระเบน ประกอบด้วย ลายมัดหมี่บริเวณท้องผ้า ลายมัดหมี่หน้านาง และลายมัดหมี่ริมชายผ้าทั้งสองด้าน

ลวดลายผ้าไหมมัดหมี่ชนบทลวดลายดั้งเดิม เป็นลวดลายที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ ใช้วิธีการมัดหมี่ และทอแบบดั้งเดิม อาจเปลี่ยนแปลงสีสันทันได้ตามความต้องการ ลายดั้งเดิมลายขนาดเล็ก ได้แก่ ลายกง ลายโคม ลายหมากจับ ลายปลาชิว ลายดอกแก้วน้อย ลายดั้งเดิม ลายขนาดกลาง ได้แก่ ลายแมงมุม ลายกนกเชิงเทียน ลายขอพระเทพ ลายขันหมากเบ็ง ลายต้นสน ลายขาเป็ยน้อย ลายตำลึงเครือ ลายดั้งเดิมลายใหญ่ ได้แก่ ลายนาคเกี้ยว ลายขอเกี้ยว ลายลำภาหลงเกาะ ลายต้นสนใหญ่ ลายนกยูง เป็นต้น

กรรมวิธีการทอผ้าไหมมัดหมี่ชนบท เป็นการทอผ้ามัดหมี่เส้นพุ่ง คือมีการมัดลวดลายและย้อมสีเฉพาะเส้นพุ่ง ส่วนเส้นยืนใช้เส้นไหมย้อมสีตามที่ต้องการ แต่ไม่มีการมัดทำลวดลาย ซึ่งเป็นกระบวนการในการทอผ้ามัดหมี่ส่วนใหญ่ของประเทศไทย

2. ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา

จังหวัดมุกดาหาร เป็นจังหวัดในภาคอีสาน ในอดีตเป็นเมืองชายแดนปลายพระราชอาณาเขต ที่มีอาณาเขตกว้างใหญ่จรดแดนญวน ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ กองทัพกรุงเทพฯ และกองทัพหัวเมือง แถบลุ่มแม่น้ำโขง ได้ยกทัพข้าม โขง ไปกวาดต้อนผู้คนทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (ดินแดนลาว) ให้อพยพข้ามโขงมาตั้งบ้านตั้งเมืองอยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง (ภาคอีสาน) ให้มากที่สุด เพื่อมิให้เป็นกำลังแก่ข้าศึก จังหวัดชายแดน เช่น จังหวัดกาฬสินธุ์ สกลนคร นครพนม มุกดาหาร ฯลฯ จึงมีผู้คนหลายเผ่าพันธุ์ กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดมุกดาหาร มีอยู่ถึง 8 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ชาวผู้ไทย (ภูไท) ชาวไทยอีสาน ชาวกะโซ่ ชาวข่า ชาวแสก ชาวกูลา และชาวกะเลิง ซึ่งมีการทอผ้าฝ้าย และผ้าไหม เป็นภูมิปัญญามาตั้งแต่โบราณกาล

ในปี พ.ศ. 2545 นายไพรัตน์ สกลพันธุ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดมุกดาหาร ได้มีดำริให้มีผ้าที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดมุกดาหาร ขึ้นตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีอยู่เพื่อรักษาวัฒนธรรม ประเพณี ดั้งเดิมให้คงอยู่ จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณาคัดเลือกผ้าเอกลักษณ์ประจำจังหวัดมุกดาหาร ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญ ผู้เกี่ยวข้องหลายหน่วยงาน เพื่อทำการศึกษา และเลือก ลายผ้า ให้เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดมุกดาหาร และได้พิจารณาให้ผ้าลายแก้วมุกดา เป็นผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัด

ลวดลายและกรรมวิธีการทอ ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา เป็นการนำเอาลวดลายผ้าโบราณที่มีเอกลักษณ์ และมีความหมายของจังหวัด มามัดเป็นลวดลายบนเส้นไหม และทอเป็นผืนผ้า แต่ละลายมีเอกลักษณ์ และความหมาย สำหรับจังหวัดมุกดาหาร ดังนี้

1) ลายสายน้ำ (ลายง็อกแจ็ก หรือลายซิกแซก) มีลักษณะเป็นเส้นโค้งสีขาว หมายถึง สัญลักษณ์แทนแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นสายน้ำคู่จังหวัดมุกดาหาร ซึ่งเป็นเส้นกันเขตแดนระหว่างประเทศไทย และประเทศสาธารณรัฐประชาชนลาว

2) ลายนาคน้อย (หรือลายพญานาค) เป็นสัตว์แห่งความอุดมสมบูรณ์ เกี่ยวกับพุทธศาสนา ชาวอีสานจะมีการนับถือนาคเป็นวัฒนธรรมร่วมกัน จะปรากฏมีลายนาคในพื้นผ้าชาวอีสานมากมายหลายแบบ หมายถึง พญานาคที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำโขงเฝ้าดูแลความเป็นอยู่ของชาวเมืองมุกดาหาร

3) ลายดอกช้างน้ำ (ลายดอกกระบวนน้อย) เป็นลายสีเหลืองดอกช้างน้ำ ซึ่งเป็นไม้มงคล ประจำจังหวัดมุกดาหาร

4) ลายคุ่มเล็ก (คุ่มลายไม้) แทนดวงแก้วเล็ก (ดวงดาวในท้องฟ้า)

5) ลายคุ่มใหญ่ หรือลายมุก มีลักษณะเป็นดอกสีขาว หรือที่เรียกว่า ลายคุ่ม หมายถึง แก้วมุกดา ซึ่งเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองของชาวเมืองมุกดาหาร

ผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา เป็นการนำเอาลวดลายผ้าโบราณที่มีเอกลักษณ์ และมีความหมายของจังหวัดมาดัดเป็นลวดลายบนเส้นไหม และทอเป็นพื้นผ้า แต่ละลายมีเอกลักษณ์ และความหมายสำหรับจังหวัดมุกดาหาร ดังนี้ ลักษณะของผ้าไหมมัดหมี่ลายแก้วมุกดา เป็นผ้ามัดหมี่มีสี 5 สี คือ สีฟ้า สีเหลืองเข้ม สีน้ำเงิน สีขาว และสีบานเย็น คั้นลายด้วยเส้นไหม 4 สี ได้แก่ ไหมเข็นควบสีน้ำเงิน และสีขาว (ไหมหางกระรอก) เส้นไหมสีบานเย็น เส้นไหมสีเหลือง เส้นไหมสีฟ้าคราม เป็นผ้าทอด้วยกี่พื้นเมือง ทอด้วย 5 กระสวย

3. ผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้อยดอกหมาก

ประวัติผ้าไหมมัดหมี่ลายสร้อยดอกหมาก เป็นลายผ้าโบราณลายดั้งเดิมของท้องถิ่นอีสาน เป็นลายเก่าแก่ของบรรพบุรุษ ซึ่งชาวบ้านในแถบภาคอีสาน โดยเฉพาะจังหวัดมหาสารคาม ได้ทอใช้กันมาก และจังหวัดมหาสารคาม ได้กำหนดให้เป็น “ลายเอกลักษณ์ประจำจังหวัด”

แต่เดิมชาวบ้านแถบจังหวัดมหาสารคาม ทอผ้าลายโบราณตามแบบบรรพบุรุษอยู่หลายลายด้วยกัน แต่ภายหลังลายเก่าแก่เหล่านี้ ก็เริ่มสูญหายไปจากชีวิตการทอผ้าของชาวบ้าน เนื่องจากความยากในการทอ ลายสร้อยดอกหมากก็เป็นลายผ้าโบราณลายหนึ่ง ที่เกือบจะสูญหายไปจากท้องถิ่น ด้วยความที่ลายผ้ามีความละเอียดมาก ผู้ทอต้องมีความรู้ในเรื่องของลาย และมีฝีมือทั้งในการมัด และการทอ ถ้าไม่มีความชำนาญ การย้อมสีอาจไม่สม่ำเสมอ ทำให้ลายผ้าผิดเพี้ยนไป นอกจากนี้ ต้องใช้ระยะเวลาในการทอมาก จึงเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านไม่นิยมทอผ้า “ลายสร้อยดอกหมาก” จนกระทั่งทางจังหวัดมหาสารคาม ได้จัดให้มีการประกวดผ้าไหมประจำจังหวัดขึ้น ปรากฏว่า ผ้าไหมที่ได้รับรางวัลชนะเลิศนั้น คือลายสร้อยดอกหมาก เพราะมีความสวยงาม และวิจิตรบรรจงมาก จึงได้เลือกผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก เป็นผ้าไหมประจำจังหวัด พร้อมกับสนับสนุนให้ชาวบ้าน ทอผ้าลายนี้ให้มากขึ้น ทำให้ขณะนี้กลุ่มทอผ้าไหมทุกอำเภอของจังหวัดมหาสารคาม ต่างก็หันมาผลิตผ้าไหมลายสร้อยดอกหมากกันมากขึ้น

ลวดลายและกรรมวิธีการทอ “ลายสร้อยดอกหมาก” เป็นชื่อลายตามคำเรียกของคนโบราณ ปัจจุบันชาวบ้านอาจเรียกต่างกันไปในแต่ละท้องถิ่น เช่น ลายเกล็ดปลา หรือลาย โคมเก๋า เกิดจากการนำเอาลายโคมห้ามามัดซ้อนกับลายโคมเก๋า และทำการ โอบหมีแลเงา เพื่อให้ลายแน่นขึ้นละเอียดขึ้น ทำให้มีคุณสมบัติพิเศษเป็นจุดเด่น คือเป็นลายเล็กที่มีความละเอียดอย่างยิ่ง เมื่อนำมาประยุกต์สีสันทัดลงไปในการมัดข้อมแต่ละครั้ง จะทำให้มองดูสวยงามระยิบระยับจับตามีคุณค่ามากขึ้น

การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก เส้นไหมที่ใช้จะต้องเส้นเล็กมีความสม่ำเสมอ การทอผ้าไหมลายสร้อยดอกหมาก ใช้เวลาในการทอมาก และขึ้นอยู่กับความละเอียดของลาย เฉพาะการมัดหมี ใช้ระยะเวลาเวลานาน 4-5 วัน ยิ่งลายละเอียดก็ต้องขยาลำหมีให้มากขึ้นเป็น 49 ลำ หรือเป็น 73 ลำ ดอกก็จะมีขนาดเล็กลงไป ส่วนขั้นตอนการทอก็ใช้เวลาพอสมควร

การมัดตีโครงหมีลายสร้อยดอกหมาก การมัดตีโครงหมีลายสร้อยดอกหมาก เป็นการมัดหมีขั้นตอนแรกของลายสร้อยดอกหมาก ก่อนที่จะนำไปข้อมสี และ โอบเป็นลายสร้อยดอกหมากที่สมบูรณ์

4. ผ้าไหมลายหมีคั่นxonาริ

ประวัติผ้าไหมลายหมีคั่นxonาริ เป็นลายผ้ามัดหมีเอกลักษณ์ ของจังหวัดชัยภูมิ เกิดจากการนำหมีคั่นลายโบราณมารวมกับลายมัดหมีxonาริ ซึ่งสมเด็จพระบรมราชินีนาถ ได้มีพระราชดำริ ให้อนุรักษ์ไว้ เกิดเป็นลายผ้าเอกลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิจน

การทอผ้า และผลิตผ้าไหมของคนชัยภูมินั้น จากประวัติที่ได้รับการบอกเล่า และบันทึกไว้บอกว่า ช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (จ.ศ. 1174) พ.ศ.2360 กว่า 200 ปี ชาวชัยภูมิได้ผลิตผ้าไหมอย่างดี เป็นที่รู้จักตั้งแต่สมัยของ “พระยาภักดีชุมพล (แล)” เจ้าเมืองชัยภูมิ ที่ชาวชัยภูมิให้การเคารพเป็นอย่างสูง เป็นชาวเมืองเวียงจันทร์ ได้อพยพย้ายถิ่นฐาน มาตั้งเมืองที่เมืองชัยภูมิ ในสมัยนั้นต้องมีการส่งเครื่องบรรณาการ ไปถวายที่กรุงเทพฯ และเวียงจันทร์ ประเทศลาว และหนึ่งในเครื่องบรรณาการที่สำคัญ คือ ผ้าไหม ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ชาวบ้านมีภูมิปัญญา เรื่องของการทอผ้าไหมสะสมมาเป็นเวลาช้านาน และมีการพัฒนาเรื่องผ้า จนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในปัจจุบัน

ท่านท้าวบุญมี ภรรยาของพระยาภักดีชุมพล (แล) เป็นผู้ที่เกี่ยวข้อง มีความชำนาญในการเลียงไหม สาวไหม และทอผ้าไหม ได้สอนให้สตรีชาวชัยภูมิ รู้จักการปลูกหม่อน เลียงไหม ทอผ้า ไม่ว่าจะเป็นฝ้ายกจิด ผ้าไหมมัดหมี การทำชิ้นคั่น การทอผ้าฝ้าย เป็นต้น นอกจากนั้นท่านยังได้สอนให้มีการประดิษฐ์ คิดลวดลายต่าง ๆ ขึ้นอีก ไม่ว่าจะเป็นลายหมีขอ หมีคั่น หมีเอี้ยวเยียวควาย และลายผ้ามัดหมีอื่น ๆ อีกมากมาย เนื่องจากชาวชัยภูมิเป็นผู้มีศิลปะในตัวเอง จึงได้คิดลายมัดหมีจากสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัวออกมาเป็นลายผ้า จนถึงปัจจุบันนี้ จังหวัดชัยภูมิ มีลายผ้าโบราณที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป มีมากกว่า 539 ลาย โดยผ้าบางชิ้นมีอายุมากกว่า 200 ปี

ลวดลายและกรรมวิธีการทอ จากหลักฐานการอยู่อาศัยของกลุ่มชนในบริเวณเมืองชัยภูมิ มีวัฒนธรรมการแต่งกาย การออกแบบลวดลายบนผืนผ้า โดยเฉพาะการทำลายผ้า มีหลายวิธี

เช่นการมัดหมี่ การเก็บจิดยกลาย เป็นต้น ลายต่าง ๆ ที่ได้มานั้น เกิดจากทั้งความคิด และความเชื่อ ที่มีมาแต่โบราณสืบต่อกันมา

ลายมัดหมี่ขอนแก่น ตามตำนานชาวบ้านเล่าว่า ผ้าไหมมัดหมี่ลายนี้เกิดขึ้นตั้งแต่สมัย พระยาภักดีชุมพล (แล) เจ้าเมืองชัยภูมิคนแรก และ ท่านท้าวบุญมี ภรรยา ซึ่งเป็นชาวเมืองเวียงจันทร์ เป็นข้าราชการ ในสำนักเจ้าอนุวงศ์ เมืองเวียงจันทร์ ได้อพยพย้ายถิ่นฐานมาตั้งเมือง ที่เมืองชัยภูมิ ซึ่งเป็นเมืองเก่าสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ท่านท้าวบุญมี เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องชาญด้านการถักทอผ้า ท่านได้สอนให้สตรีชาวชัยภูมิ รู้จักการปลูกหม่อน เลี้ยงไหม ทอผ้าไม่ว่าจะเป็นผ้าจิด ผ้าไหมมัดหมี่ การทำชิ้นค้น การทอผ้าฝ้าย เป็นต้น นอกจากนั้นท่านยังได้สอนให้มีการประดิษฐ์ คิดลวดลายต่าง ๆ ขึ้นอีกไม่ว่าจะเป็นลายหมี่ขอ หมี่คั่น หมี่เอี้ยวเอี้ยวควาย และมีลายผ้ามัดหมี่อื่น ๆ อีกมากมาย เนื่องจากชาวชัยภูมิ เป็นผู้ที่มิสละปะในตัวเอง จึงได้คิดลายมัดหมี่ จากสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว มาออกแบบเป็นลายผ้า เช่น ลายรูปตะขอ เกิดจากการตักน้ำขึ้นมาจากบ่อในสมัยก่อนต้องใช้ตะขอที่ทำจากไม้ไผ่ ก็นำเข้ามาประยุกต์ และออกแบบเป็นลวดลายผ้าไหม ต่อมามีการคิดแปลง ให้มีลวดลายสวยงามแปลกออกไปตามจินตนาการ แต่ยังคงอนุรักษ์ลายรูปตะขอไว้ จนเป็นเอกลักษณ์ของผ้าไหมมัดหมี่ของชัยภูมิ

ผ้าไหมลายหมี่คั่นขอนแก่น เป็นลายผ้ามัดหมี่เอกลักษณ์ของจังหวัดชัยภูมิ เกิดจากการนำหมี่คั่นลายโบราณที่เป็นลายพื้นฐานมารวมกับลายมัดหมี่ขอนแก่น ที่เป็นลายที่มีการประยุกต์มาจากลายขอซึ่งเป็นลายดั้งเดิม แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเกิดหลังผ้าลายหมี่คั่น ซึ่งเป็นลายพื้นฐาน

5. ผ้าละเบิก

ประวัติของผ้าละเบิก ในจังหวัดสุรินทร์ประกอบไปด้วย กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย แต่ที่มีความเกี่ยวข้องกับลวดลายผ้าพื้นนี้มีสำคัญอยู่ 3 ชาติพันธุ์ คือ ชาติพันธุ์เขมร กูย และลาว ซึ่งแต่ละชาติพันธุ์ จะมีเอกลักษณ์ของลวดลายบนพื้นผ้าแตกต่างกันออกไป ซึ่งผ้าไหมในจังหวัดสุรินทร์ มีทั้งผ้าไหมลายมัดหมี่ ลายยกดอก ลายจิด ลายโครงสร้าง ลายพื้น หรือเทคนิคการสร้างลวดลายแบบผสมโดยนำเทคนิคของผ้าลายมัดหมี่มาทอยกดอก

คนไทยเชื้อสายเขมร นิยมใช้ผ้าไหม ซึ่งเป็นลายที่มีเอกลักษณ์ของกลุ่มชน มีรูปแบบลายผ้าที่เรียบง่ายสีสันสวยงาม มีการทอสืบทอดกันมาตั้งแต่โบราณ อัน ได้แก่ ผ้ากระเนียว หรือผ้าลายหางกระรอก เป็นผ้าทอที่มีลายเป็นริ้วตรง ใช้ไหมพุ่งที่ควบกั้นสองสี และไหมยืนเส้นใช้สีเดียวกันยืนพื้น ผ้าชนิดนี้สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นผ้าที่มีการรู้จักทอเป็นลายรุ่นแรก ๆ ผ้าในกลุ่มที่ใช้เทคนิคการทอลักษณะนี้ ได้แก่ ผ้าจะบันชวร อันลูนซิม (ลายสยาม) ผ้ากระเนียว ผ้าดังกกล่าว ผู้หญิงทุกวัยนิยมนำมาแต่งกันในชีวิตประจำวัน แต่ถ้าเป็นโอกาสสำคัญ จะใช้ผ้าดังกกล่าวนี้ต่อเชิงผ้านุ่งอย่างสวยงาม ผ้ากระเนียวกอดีย (ผู้ชายใช้นุ่งโจงกระเบน)

ผ้าลายมัดหมี่ เช่น ผ้าลายโฮล (ลายน้ำไหล) หรือผ้าคั่นเป็นเทพีแห่งผ้าไหมเขมร ใช้เทคนิคการทอแบบผ้ากระเนียว ผสมกับการมัดหมี่ผ้าโฮลนี้ นิยมนำมาต่อเชิงผ้ามัดหมี่ทั้งผืน ส่วนใหญ่จะทอเป็นรูปสัตว์ และรูปพรรณพฤกษตามจินตนาการ หญิงทุกวัยนิยมนำมาแต่งใน

โอกาสงานแต่ง หรืองานบุญต่าง ๆ การทอผ้าแบบนี้ แสดงถึงพัฒนาการ การทอผ้าแบบดั้งเดิม แล้วนำมาผสมผสานจนเกิดลายผ้าแบบใหม่ขึ้นมาของชาวเขมร

ผ้าทอยกดอก เช่น ผ้าเก็บ หรือผ้าลายลูกแก้ว เป็นการใช้เทคนิคการเพิ่มตะกอให้มากขึ้นกว่าสองตะกอที่เป็นอยู่ ลายผ้าที่ได้จะเป็นลายดอกนูนขึ้นมาตลอดทั้งผืน เป็นผ้าทอที่ต้องใช้เทคนิคความสัมพันธ์ในการเหยียบตะกออย่างชำนาญ แต่ยากไม่เท่าผ้าละเบิก เพราะใช้ไหมยืน และไหมพุ่งสีเดียวกัน ใช้ในกลุ่มหญิงสูงวัย ซึ่งนิยมนำไปย้อมดำด้วยลูกมะเกลือ แล้วนำไปอบด้วยเครื่องหอมให้ติดกับเนื้อผ้านำมาเป็นผ้าเบี่ยงไหล่

ผ้าลายอันลูน หรือ ผ้าลายตาราง ซึ่งใช้ไหมพุ่ง และไหมยืนหลายสีแบบเดียวกันทอขัดกัน เกิดเป็นตาราง ถ้ามีขนาดใหญ่ เรียกว่า อันลูนธม ถ้าขนาดเล็กเรียกว่า อันลูนตุ้ง เป็นลายผ้าที่รู้จักทอทุ่ง รุ่งถัดมา ซึ่งซับซ้อนขึ้นมาหน่อย กลุ่มผ้าทอแบบนี้มีลายผ้าต่าง ๆ กันเช่น ผ้าสมอ ผ้าสาเก ผ้าดั่งกล่าวนิยมใช้ในกลุ่มหญิงสูงวัย ใช้นุ่งอยู่บ้าน ผ้าอัมปรม ผ้าละเบิก ผ้าสองชนิดนี้นิยมใช้ในกลุ่มหญิงสูงวัย ใช้นุ่งในโอกาสสำคัญซึ่งมีการทอที่ยากขึ้นมาอีก โดยเฉพาะผ้าอัมปรม ต้องใช้เทคนิคการมัดข้อมเข้ามาทอด้วย ส่วนผ้าละเบิกต้องใช้ตะกอมาก ลายที่ได้จะแปลกตา และผ้าที่ใช้ในผู้ชาย เช่น ผ้าโสร่ง ใช้นุ่ง ผักปลา และ ผ้างจ่อ ใช้ผาดไหล่

ผ้าละเบิก เป็นผ้านุ่งพื้นเมือง ประเภทยกดอกลายตารางสีเหลี่ยม ใช้เส้นยืนหลาย ๆ สี สีละ 2-4 เส้น เรียงสลับกันไปตามหน้ากว้างของผืนผ้า ทอ 4 ตะกอ โดยยกทีละ 2 ตะกอ ลักษณะผ้าเหมือนมีช่องสี่เหลี่ยมเป็นช่วง ๆ ดูเฝิน ๆ จะเห็นเป็นลายตาราง ดูใกล้ ๆ จะเห็นเป็นลายยกในเนื้อผ้า ลวดลายและกรรมวิธีการทอ คำว่า ละเบิก เป็นภาษาเขมร หมายถึง เปิด ใช้เรียกลวดลายผ้าที่เกิดจากการใช้เทคนิคการทอผ้า โดยใช้ตะกอตั้งแต่ 4-12 ตะกอ ในการดึงเส้นไหมยืน ให้เปิดเป็นช่องขึ้นลงสลับกัน เพื่อเป็นช่องให้สอดกระสวยที่บรรจุหลอดด้ายพุ่งเข้าไป เป็นการเปิดลายด้วยการเหยียบตะกอขึ้นลงครั้งละ 2 ตะกอพร้อมกัน เมื่อทอไปเรื่อย ๆ จะเกิดเป็นลายนูนขึ้นมาจากเนื้อผ้า เส้นไหมที่เป็นเส้นยืน และเส้นพุ่งจะใช้เส้นไหมสีเดียวกัน

ผ้าละเบิก ลักษณะเป็นผ้ายกดอกลายตารางสีเหลี่ยม การทอจะยกตะกอครั้งละ 2 ตะกอ คือ ตะกอที่ 1-2 และตะกอที่ 3-4 เพื่อทอเป็นพื้น ส่วนลวดลายเกิดจากการแยกตะกอ 2-3 ซึ่งส่วนใหญ่จะมีเส้นยืนสีเหลือง และสีขาวอยู่ด้วย เมื่อทอออกมาแล้วทำให้เห็นลายเด่นชัดขึ้น

การนำไปใช้ประโยชน์ ใช้เป็นผ้านุ่งชาย และหญิง นิยมใช้ในกลุ่มหญิงสูงวัย ใช้นุ่งในโอกาสสำคัญ ใช้ในงานพิธีมงคลต่าง ๆ และใช้เป็นผ้านุ่งในโอกาสพิเศษ

6. ผ้าโสร

ประวัติของผ้าโสร เป็นผ้าไหมมัดหมี่ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยเชื้อสายเขมร ในจังหวัดสุรินทร์ ผ้ามัดหมี่โสร ถือเป็นลายเอกลักษณ์ของลายผ้าไหมมัดหมี่ จังหวัดสุรินทร์ “โสร” เป็นคำในภาษาเขมรเป็นชื่อเรียก กรรมวิธีการผลิตผ้าไหมประเภทหนึ่งที่สร้างลวดลายขึ้นมาจากกระบวนการมัดข้อมเส้นไหมให้เกิดสีสัน และลวดลายต่าง ๆ ก่อน แล้วนำมาทอเป็นผืนผ้า ซึ่งตรงกับคำว่า “ผ้าปุม” ในภาษาไทย “มัดหมี่” ในภาษาลาว และคำว่า IKAT (อิ-กัต) ซึ่งเป็นลำดับที่ภาษา

อินโดนีเซีย-มาลายู แต่ชาวตะวันตก มักรู้จักผ้ามัดหมี่ของมาเลย์-อินโดนีเซีย และเรียก IKAT ตามไปด้วย

คำว่า “โฮล” ในภาษาเขมรสุรินทร์สมัยหลัง คำจำกัดความของคำว่า “โฮล” ได้มีความหมายแคบลงมาอีก ใช้เรียกเฉพาะเจาะจงถึง ฟ้านุ่งที่สร้างจากกระบวนการมัดข้อมเส้นพุ่ง แล้วนำมาทอให้เกิดลวดลายต่าง ๆ แบบฟ้านุ่งของขุนนางในราชสำนักสยาม มีกรอบมีเชิงสำหรับบุรุษให้นุ่ง เรียกว่า “โฮลประะห์” และสตรีให้นุ่งทอเปล่งเป็นลายริ้ว เรียกว่า “โฮลแสร้อย”

ปัจจุบันนี้ โฮลประะห์ (โฮลสำหรับผู้ชายนุ่ง) แทบหาตัวคนผลิตไม่ได้ และไม่เป็นที่รู้จัก กันในวงกว้างอีกต่อไป คำว่า “โฮล” ในปัจจุบันแทบจะมีความหมาย ตกไปอยู่ที่โฮลแสร้อย (โฮลสตรี) เกือบทั้งหมดเพราะฉะนั้นคำว่า “โฮล” โดด ๆ ในภาษาเขมรสุรินทร์ ปัจจุบันจึงมีความหมายเจาะจงอยู่ในแค่ผ้าโฮลลายริ้ว ที่สตรีให้นุ่งเท่านั้น คำเรียกผ้าโฮลสตรี ชนิดเดียวกันนี้ ในภาษาเขมรสุรินทร์ ได้เรียกปลีกย่อยออกไปอีกหลายอย่าง เช่น โฮลบันเต็อด (บรรทัด) โฮลปะนะโฮลอันลวย

ผ้าโฮล เป็นผ้าที่มีคุณภาพดีมาก เพราะการทอผ้าชนิดนี้ใช้เส้นไหมน้อย (ส่วนในสุดของเส้นไหม) ในการทอทำให้เป็นผ้าไหมมัดหมี่เนื้อแน่นเส้นไหมเล็กละเอียด เนื้อผ้าจะบางเบา เน้นแน่นเนียน อ่อนนุ่ม ลวดลายสีสันเป็นแบบฉบับของชาวสุรินทร์ ซึ่งได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมจากศิลปะของเขมร

ลวดลายและกรรมวิธีการทอ ผ้าโฮลเป็นผ้าไหมมัดหมี่ที่มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น นิยมใช้เส้นไหมน้อยในการทอ มีการมัดข้อมเส้นพุ่งด้วยวิธีการเฉพาะเรียกว่า จนองโฮล โดยการมัดหมี่ผ้าโฮล นิยมมัดหมี่ 21 ถ้ำ ซึ่งการมัดหมี่เพียง 1 ลาย สามารถทอได้ถึง 4 แบบด้วยกัน ได้แก่ (ลายโฮลผู้ชาย)

6.1 ผ้าโฮลสะไปรย์ (ลายโฮลธรรมดา หรือโฮลผู้หญิง) ผ้าโฮลเกียรติ และผ้าโฮลปะนะในการค้นล้ามัดหมี่ มัดหมี่โฮลแต่ละล้าจะเป็นอิสระต่อกัน การทอจะใช้เทคนิคการทอพิเศษ โดยการทอผ้าให้ลายเฉียงขึ้นเรียกว่า “ปะนะ” การมัดข้อม จะนิยมใช้สิทธรรมาชาติ และมัดข้อมหลายครั้ง ละเอียดทุกขั้นตอน การข้อมสีผ้าโฮล คือ จะต้องให้ครูทอผ้ามาสอนวิธีการข้อมเสียก่อน เพราะถือกันว่าเป็นผ้าครู ที่จะต้องผ่านกระบวนการครอบครุเสียก่อน ผ้าโฮลมี 5 สี ได้แก่ สีดำ สีแดง สีเหลือง สีน้ำเงิน และสีเขียว สีเหล่านี้ได้จากการข้อมด้วยสิทธรรมาชาติ เนื้อผ้ามัดหมี่ 2 สี ด้านหน้าเป็นสีอ่อน อีกด้านหนึ่งเป็นสีเข้มกว่า

6.2 ผ้าโฮลประะห์ (ลายโฮลผู้ชาย) เป็นผ้ามัดหมี่ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายเขมรบริเวณอีสานใต้ มีลวดลาย และสีสันต่าง ๆ กัน ใช้เป็นฟ้านุ่งโจงกระเบนของผู้ชาย ในสมัยโบราณเรียก “ฟ้านุ่งเขมร” ราชสำนักใช้เป็นผ้าพระราชทานให้ข้าราชการตามตำแหน่ง เป็นผ้าขนาดใหญ่ กว้างยาวมาก มักมีเชิงคล้ายผ้าปาโตลาของอินเดีย บางทีเรียก ผ้าสมปัก หรือ ผ้าสองปัก ภาษาเขมรหมายถึง ฟ้านุ่ง ซึ่งจะพระราชทานให้ตามยศ เช่น สมปักปุม สมปักกรวยเชิง สำหรับข้าราชการ

ชั้นสูง ผ้าสมปักกริ้ว ผ้าสมปักลาย สำหรับข้าราชการระดับเจ้ากรม และปลัดกรม ผ้าสมปักล่องจวน ที่มีพื้นสีขาวสำหรับพราหมณ์สูง ได้ยกเลิกไปในสมัยราชการที่ 5

6.3 ผ้าโฮลสะไรย์ ลายโฮลผู้หญิง (โฮลสะไรย์) เป็นผ้ามัดหมี่ ที่เกิดจากการมัดหมี่ ลวดลายเดียวกันกับผ้าโฮลประาะห์ แต่เมื่อนำมาทอจะใช้วิธีการดึงลายให้เกิดลวดลาย อีกแบบหนึ่ง และเพิ่มองค์ประกอบของลวดลายเพิ่มเข้าไป คือมีลายสายฝน หางกระรอก และคันด้วยเส้นพื้น สีแดงครั้ง เป็นต้น ซึ่งแตกต่างจากลายโฮลประาะห์ เอกลักษณะอย่างหนึ่งของผ้า คือ บริเวณริมผ้าจะมี เส้นสันนูนขนานไปกันทั้งสองด้าน ในทิศของแนวเส้นพุ่ง อันเนื่องจากการจัดลวดลายแล้วมีวนเส้นไหม ที่เหลือ สอดเข้าไปในช่องว่างของเส้นยืน จากนั้นทอทับ ทำให้ริมผ้าของผ้ามัดหมี่สุรินทร์ มีความหนา และแข็งแรง

ขั้นตอนการทอผ้าโฮล การทอผ้าโฮล จะใช้ฟืม หรือพื้นหวี 42 นิ้ว เป็นผ้ามัดหมี่ 3 ตะกอล ชาวสุรินทร์ส่วนมากเมื่อเริ่มทอผ้าโฮลจะต้องทอสีเขียวก่อน เรียกว่า การเปิดตา แล้วตามด้วย ทอมัดหมี่ โดยมีเส้นพุ่งสีอื่นทอสลับประกอบ ได้แก่ สีน้ำเงิน สีแดง สีเขียว และเส้นหางกระรอก การนำไปใช้ประโยชน์ นิยมใช้เป็นผ้าถุงในพิธีสำคัญ งานพิธีมงคลต่างๆ และใช้เป็น ผ้าถุงในโอกาสพิเศษ

7. ผ้ามัดหมี่ดินแดง

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (มปป, ออนไลน์) ได้รวบรวมข้อมูล ของผ้าดินแดง โดย ประวัติของผ้ามัดหมี่ดินแดง หรือ ชื่อเรียกตามภาษาท้องถิ่นที่ว่า “ซิ่นหัวแดงดินแดง” หรือ “ซิ่นดินแดง” หรือ “ซิ่นหมี่รวด” ถือได้ว่าเป็นผ้าไหมเอกลักษณ์ท้องถิ่นของชาวอำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยลักษณะผ้าไหม จะเป็นมัดหมี่ลายพื้นเมือง ทอด้วยไหม ทั้งสิ้น มีหัวซิ่น และดินซิ่นของผ้า จะเป็นสีแดงสด สมัยโบราณทอด้วยฟืมเล็ก แล้วนำมาต่อหัว และ ดินซิ่น ปัจจุบันมีการทอต่อเนื่องเป็นผืนเดียวกัน ไม่ใช้การต่อระหว่างตัวซิ่น หัวซิ่น และดินซิ่น ผ้ามัดหมี่ดินแดง ทอขึ้นครั้งแรกโดยช่างฝีมือทอผ้าในคุ้มของพระยาเสนาสงคราม (เจ้าเมืองคนแรก ของอำเภอพุทไธสง) เมื่อประมาณกว่า 200 ปีมาแล้ว สันนิษฐานว่า เป็นผ้าซิ่นของกลุ่มชนลาว ต่อมาการทอผ้าซิ่นดินแดง ได้แพร่ขยายสู่หมู่บ้านใกล้เคียง และบ้านนาโพธิ์ ซึ่งปัจจุบันเป็นอำเภอนาโพธิ์

ผ้ามัดหมี่ดินแดง แหล่งผลิตส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่อำเภอพุทไธสง และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ ในสมัยโบราณนิยมทอผ้ามัดหมี่ดินแดงให้เด็ก และวัยรุ่นสวมใส่ เพราะมีสีสดใส โดยลายหมี่ส่วนใหญ่เป็นลายดั้งเดิม คือ ลายนาค ลายเขี้ยวเลื้อย (ลายพันเลื้อย) ลายขอต่าง ๆ และ ต่อมาได้พัฒนา และปรับปรุงการทอเพื่อให้ผู้ใหญ่อายุได้สวมใส่ในงานบุญประเพณีสำคัญได้ นิยมใช้สวมใส่เฉพาะในงานพิธีกรรมทางศาสนา งานบุญประเพณี และพิธีการที่สำคัญเท่านั้น

ลวดลายและกรรมวิธีการทอ ผ้ามัดหมี่ดินแดง มีลักษณะพิเศษ คือ ส่วนเชิงของผ้ามัดหมี่ทุกผืนเป็นพื้นสีแดง บางผืนจกลวดลายเป็นแถบริ้วลายจกขนาดเล็ก ดินซิ่นบางครั้งมีการใช้เทคนิคการจับเก็บเส้นไหมสี หรือที่ชาวบ้านในพื้นที่ เรียกว่า การเก็บดินดาว มาผสมผสานเพื่อ

ความสวยงาม และแสดงฝีมือของผู้ทอ ผ้าชิ้นมัดหมี่ดินแดงโบราณมีการต่อหัวชิ้น และตีนชิ้น ลวดลายมัดหมี่จะทอเป็นชิ้นหมี่รวด หรือหมี่โสด ซึ่งมาจากภาษาท้องถิ่นภาคอีสาน หมายถึง การมัดและทอลวดลายมัดหมี่ต่อเนื่องไปรวดเดียว ลักษณะลวดลายผ้ามัดหมี่แบบนี้ บางท้องถิ่นในภาคอีสานจะเรียกว่าหมี่หวาน

กรรมวิธีการทอผ้า ผ้ามัดหมี่ดินแดง เป็นการทอผ้ามัดหมี่เส้นพุ่ง คือ มีการมัด ลวดลายและย้อมสีเฉพาะเส้นพุ่ง ส่วนเส้นยืนใช้เส้นไหมย้อมสีตามที่ต้องการ แต่ไม่มีการมัดทำ ลวดลาย ซึ่งเป็นกระบวนการในการทอผ้ามัดหมี่ส่วนใหญ่ของประเทศไทย อุปกรณ์ในการมัดหมี่ ได้แก่ โส้หมี่ มีด เชือกกล้วย แต่ปัจจุบันนิยมใช้เชือกฟางที่ทำจากพลาสติก เพราะหาง่ายสะดวก กว่ากัน มีสีให้เลือกอีกด้วย เพราะการมัดหมี่จะมัดลวดลายครั้งเดียว ซึ่งใช้เวลาหลายวันกว่าจะเสร็จ ช่วงมัดจะใช้เชือกฟางมัดหมี่ที่ละสี สะดวกในเวลาที่ต้องแก้ฟาง เพราะบางจุดของลวดลายจะใช้สี ขาว หรือไม่ต้องการที่จะผสมสีที่เกิดจากการย้อมทับเส้นหมี่ การย้อมยัดเป็นหลัก จะต้องย้อมสีแดง ก่อน ตามด้วยสีเหลือง จะย้อมสีครามเป็นสีสุดท้าย แต่จากข้อสังเกต โดยเฉพาะสีธรรมชาติที่ นำมาใช้ของชาวอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ จะไม่มีสีคราม

ลวดลายมัดหมี่ส่วนใหญ่ เป็นลายเก่าดั้งเดิม คือ ลายนาค ลายแฉ่วเลื่อย (ลายฟัน เลื่อย) ลายขอต่าง ๆ นิยมใช้สีเหลือง แดง ขาว มีเขียวปนบ้าง

การออกแบบลวดลายผ้า

1. การออกแบบลายผ้าบนกระดาษ

ฐานันท์ วิถีกุลกริมย์ (2553, หน้า 55) ได้อธิบายการออกแบบลวดลายผ้าโดยการใช้ กราฟในการเขียน จะกำหนดช่องบนกระดาษกราฟ โดยให้ 1 ช่องบนกระดาษกราฟเท่ากับลาย มัดหมี่ 1 ลำ เวลาเขียนลายให้ใช้ดินสอดะเบา ๆ ลงที่ช่องกราฟให้เห็นโครงสร้าง แล้วค่อยฝนดินสอด เติมช่องกราฟ เวลาเขียน จะต้องเขียนลายจากด้านบนลงข้างล่าง ตำแหน่งการเขียนให้เขียนตรง กลางของกระดาษกราฟในการเขียนลายก่อน ถ้าลายเรขาคณิตมุมทุกมุมจะต้องตรงกัน และสามารถ แบ่งครึ่งได้เสมอกัน หรือเท่ากันทั้ง 2 ด้าน หลังจากทำลายด้านบนแล้ว ค่อยมาทำเชิงผ้านุ่งที่หลัง และลงสีให้สวยงาม

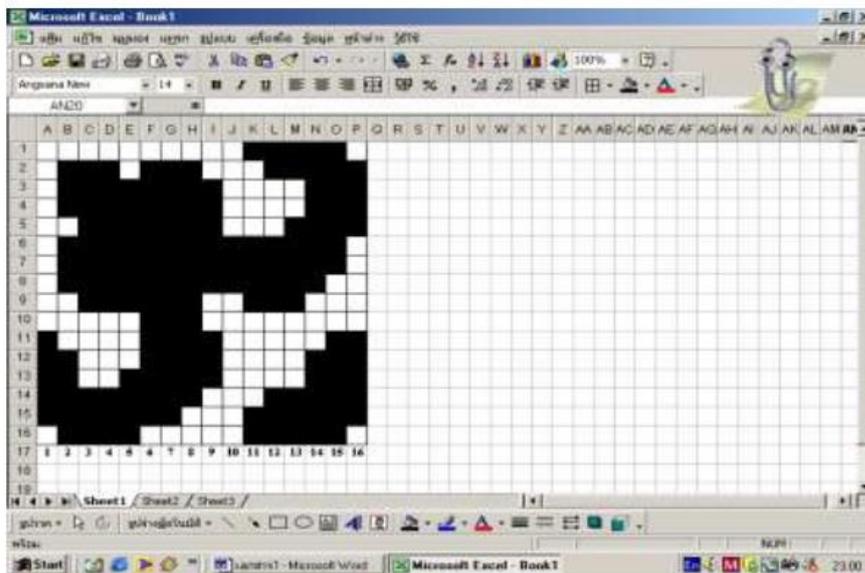
การออกแบบลวดลายของผ้ามัดหมี่มีหลายรูปแบบ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1) ลายมัดหมี่แบบเรขาคณิต คือ การกำหนดลงกราฟมีมุมจุดกึ่งกลางที่สามารถแบ่ง ครึ่งได้ เวลามัดลวดลายบนพื้นผ้า ในส่วนของเส้นพุ่งให้มัดครึ่งหนึ่งของลาย เริ่มจากครึ่ง พอดยก็จะ เต็มลาย

2) มัดหมี่แบบอิสระ สร้างสรรค์ คือ จะต้องร่างรูปภาพที่จะมัดหมี่แล้วมาลง กราฟ ให้ทำการคำนวณว่าลายขนาดนี้จะต้องใช้กี่ลำ เพื่อให้ได้ลายบนผ้าไหมเหมือนกับรูปภาพ

1 สดมภ์ (คอตัมน์)   จะเท่ากับ   1 เส้นด้ายยืน
 1 แถว   จะเท่ากับ   1 เส้นด้ายพุ่ง

ภาพที่ 2.2 โปรแกรม Excel ใช้ในการออกแบบลายผ้า

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ชนิสรา ดวงบุบผา (2558, หน้า 138-139) ได้ศึกษาเกี่ยวกับผ้าข้อมคราม การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชนจังหวัดสกลนคร พบว่า การข้อมครามเป็นผ้าวิถีชีวิตของชาวสกลนคร จากอดีตจนถึงปัจจุบัน มีการสืบทอดกระบวนการผลิตทั้งผ้าพื้น และผ้าลายมัดหมี่ โดยเฉพาะผ้าลายมัดหมี่ ได้ประยุกต์ลวดลายเป็นเรื่องราว ประเพณี ความเชื่อ หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน เช่น ลายไหลเรือไฟ ลายคลื่นซันามิ ลายนาคข้ามโขง ลายน้ำไหล และลวดลายอื่น ๆ อีกมากมาย ทั้งนี้ บนพื้นฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น การประยุกต์ลวดลายดังกล่าว พบว่า ลูกค้าให้ความสนใจ ต้องการข้อมผ้าลายมัดหมี่มากขึ้น ส่งผลให้เป็นสินค้าขายดี เกิดมูลค่าเพิ่ม สร้างชื่อเสียงรายได้ และเศรษฐกิจให้ชุมชนจังหวัดสกลนครเป็นอย่างดี

นวลอนงค์ ประทุมเนตร (2553, หน้า 262) ได้ศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ผ้าไหมอีสาน: การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์ และการพัฒนากระบวนการผลิต พบว่า การทอผ้าและการประดิษฐ์ลวดลาย โดยการมัดหมี่ เดิมเคยใช้เชือกกล้วยมัดเส้นไหม ให้เกิดลวดลาย ปัจจุบันได้ประยุกต์มาใช้เชือกฟางมัดแทน เพราะเส้นฟางเหนียว สามารถดึงมัดได้แน่นกว่า ส่วนการจิดการจกให้เกิดลวดลาย อดีตใช้ขนเม่น ได้ประยุกต์มาใช้ไม้ปลายแหลมแทน เพราะหาง่าย การเก็บตะกอกให้เกิดลวดลาย ได้พัฒนาจาก ตะกอก 2-4 ตะกอก มาเป็นลวดลายที่มีตะกอกมากกว่าพันตะกอก และยังพบว่า กระบวนการมัดหมี่ผ้าไหมสาเกตร้อยเอ็ด ได้นำเอาลวดลายมัดหมี่โบราณมาต่อกัน

เพื่อพัฒนาให้เป็นลวดลายอัตลักษณ์เฉพาะของตน ทั้งนี้ อยู่บนพื้นฐานภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวอีสาน

ประนอม เกียนทอง (2551, หน้า 164) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของการสร้างเครื่อง่ายธุรกิจผ้าทอมือมัดหมี่ ชุมชนไทยพวนจังหวัดลพบุรี พบว่า มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตเป็นสองระยะ คือ การรวมกลุ่มสตรีผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวน วิถีสังคมแบบเกษตรกรรม และระยะที่สองเป็นช่วงพัฒนาธุรกิจครัวเรือน และชุมชนสู่ระบบทุนนิยมแบบผสมผสานกับวิถีสังคมเกษตรกรรม ซึ่งโครงสร้างดังกล่าว แบ่งเป็นสามยุค คือ ยุคชุมชนพัฒนา ยุคชุมชนการค้า และยุคธุรกิจชุมชนทางเลือก ซึ่งการผลิตผ้าทอมือทั้งสามยุคมีจุดร่วมเหมือนกัน คือ ยอมรับการผลิตระบบทุนนิยมบูรณาการร่วมกับวิถีคิดเดิมของภูมิปัญญาพื้นบ้าน เพื่อให้เกิดศิลปะลวดลายผ้าเป็นอัตลักษณ์ของคนไทยพวน มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน

รุจิ ศรีสมบัติ (2553, หน้า 280-281) ได้ศึกษาเรื่องผ้าทอลาวครั้ง: การอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอในวิถีชีวิต พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวครั้ง ส่วนใหญ่ตั้งถิ่นฐานอยู่บริเวณภาคกลางของไทย มีความผูกพันกับการผลิตผ้าทอมือมายาวนาน ปัจจุบันยังมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทอผ้า โดยการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ผ้าทอโบราณ การออกแบบลวดลาย ได้มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้แปลกใหม่ อาทิ การให้สีตามความเหมาะสมของผู้ใช้ และยังพบว่า ได้มีการพัฒนาอย่างครบวงจร ได้แก่ การพัฒนาเครื่องมือ ผลิตภัณฑ์ การตลาด ตลอดจนการส่งเสริมให้โรงเรียนมีการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อให้นักเรียน และผู้สนใจได้เรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม

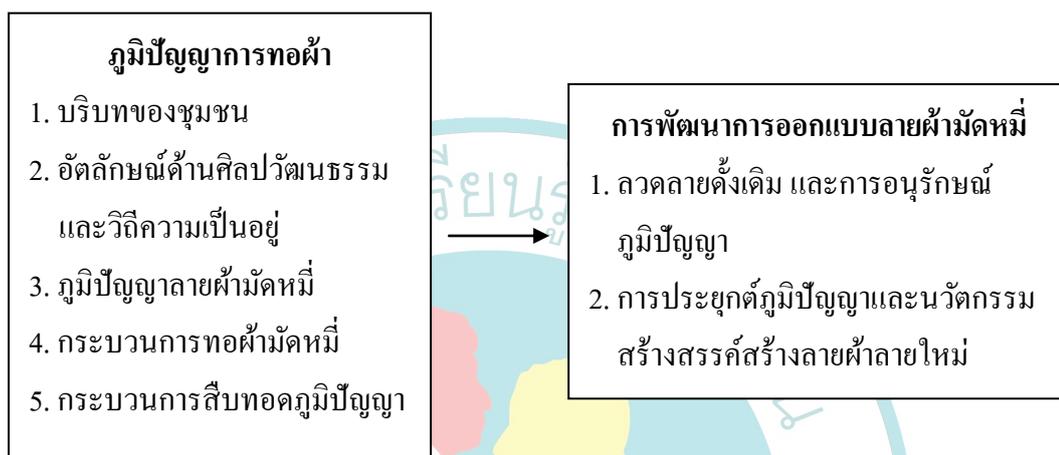
พิชราณี วัฒนชัย (2546, หน้า 23-25) ได้ศึกษาวิเคราะห์ลวดลายผ้ามัดหมี่ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้งในจังหวัดภาคกลางของประเทศไทย พบว่า ผ้ามัดหมี่เป็นผ้าที่ทอขึ้นด้วยลายหมี่แบบต่าง ๆ ที่ทำจากไหม หรือฝ้าย ที่มีการมัดลายด้านพุ่งด้วยเชือก แล้วนำไปย้อมสี ก่อนนำไปทอเป็นผืน

ทรงศักดิ์ ปรารักษ์วัฒนากุล และแพทรีเซีย ซิลแมน แน่นหนา (2530, หน้า 22) การมัดหมี่เป็นการมัดเส้นใย เพื่อสร้างลวดลายก่อนย้อมสี และทอ เวลาข้อมส่วนที่มัดไว้จะเกิดเป็นลวดลายถ้าต้องการหลายสี ก็ต้องมัดแล้วข้อมทับกันหลายครั้ง สำหรับการมัดหมี่เส้นพุ่ง สามารถทำซ้ำกันไปมาหลายครั้งได้ เพื่อให้ได้ลาย หรือสีตามต้องการ

กรมศิลปากร (2537, หน้า 171) การทอผ้าไหมมัดหมี่ ต่างจากการทอผ้าชนิดอื่น คือ จะมีการนำเอาเส้นไหม หรือฝ้าย มามัดให้เป็นลวดลายก่อน จึงจะนำไปข้อม การมัดไหมให้เป็นลวดลายจึงเรียกว่า มัดหมี่ แล้วจึงนำไหมที่มัดไปข้อมสี เมื่อข้อมเสร็จแล้วก็แกะเชือกมัด เพื่อนำไปทอให้เป็นผืนต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

จากภูมิปัญญาการทอผ้าของบรรพบุรุษ มีการใช้การทอผ้าแบบดั้งเดิมและมีการประยุกต์สร้างลายใหม่ขึ้นมา กรอบแนวคิดในการวิจัย ที่ผู้วิจัยใช้ในการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 2.3 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบในการวิจัย

การวิจัย เรื่องการพัฒนาการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้าบ้าน โสภสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้หลักแนวคิดวิชาทฤษฎีชุมชน ของ ดร. เสรี พงศ์พิศ แนวคิด และวิธีการลงพื้นที่ศึกษา จึงมีความยืดหยุ่นตามสถานการณ์ โดยให้กลุ่ม และชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การมีส่วนร่วม ออกแบบ ร่วมคิด ร่วมทำ และสิ่งที่ค้นพบ โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหัวข้อ ดังต่อไปนี้

วิธีการและเทคนิคที่ใช้ในการวิจัย

การดำเนินการทำการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามหลักวิธีการศึกษา รูปแบบการมีส่วนร่วม ร่วมคิดร่วมทำ การศึกษารวบรวมข้อมูลการปฏิบัติการ การประมวลผล การวิเคราะห์ ข้อมูลเพื่อนำไปประมวลผล

การเลือกกลุ่มตัวอย่างและผู้ร่วมวิจัย

สมาชิกของกลุ่มวิชาทฤษฎีชุมชนบ้าน โสภสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ จำนวน 20 ราย บุคคลที่จะให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ในการวิจัยครั้งนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เครื่องมือเครื่องใช้ในการวิจัย ต้องเป็นเครื่องมือที่ทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ ศึกษาข้อมูลของกลุ่มภูมิปัญญาดั้งเดิม ข้อมูลต่าง ๆ ประกอบด้วย แบบสอบถามการบันทึกข้อมูล กิจกรรมขณะที่ตั้งพื้นที่ หรือระหว่าง การดำเนินกิจกรรมทุกครั้ง สังเกต หรือสัมภาษณ์ผู้เฒ่าผู้แก่ ประธานกลุ่มในการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือประกอบด้วย

1. แบบสอบถามข้อมูลของกลุ่ม และภูมิปัญญาดั้งเดิม

วิธีการในการสร้างเครื่องมือในการเก็บข้อมูลสอบถาม แบบสัมภาษณ์ ผู้วิจัยให้ผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน สมาชิกกลุ่ม มีส่วนร่วมในการสร้างเครื่องมือ โดยศึกษาจากเอกสารแนวคิดทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยกำหนดขอบเขตเนื้อหาที่จะใช้สอบถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไป โดยมีองค์ประกอบ เพื่อให้ทราบข้อมูลด้านบริบทชุมชน อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต การสืบต่อภูมิปัญญา การออกแบบลาย และการทอผ้าที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม

2. แบบบันทึกการประชุม

การบันทึกการประชุมของกลุ่ม เพื่อบันทึกข้อคิดเห็นในการมีส่วนร่วมออกแบบสร้างลาย หาข้อมูลจากผู้รู้ในชุมชน โดยมีองค์ประกอบ คือ เพื่อการสืบค้นภูมิปัญญาการออกแบบลายผ้า ที่มีการสืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ว่ามีการจัดการถ่ายทอดอย่างไร

3. แบบสังเกต

เป็นเครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อใช้ในการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยมีแบบฟอร์มสำหรับบันทึกข้อมูลเป็นการศึกษา รูปแบบในการสร้างแบบลายมัดหมี่ แนวทางการร่วมกิจกรรมของกลุ่ม

4. การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ทำให้ทราบข้อมูลพื้นฐานดั้งเดิม ความรู้พื้นฐานโดยการสัมภาษณ์ ผู้รู้ หรือปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น ประเมินความพึงพอใจในผลิตภัณฑ์ต้นแบบ สรุปอภิปรายผลการวิจัย และข้อเสนอแนะ ดีพิมพ์ และเผยแพร่งานวิจัย

5. ประเมินความพึงพอใจเกี่ยวกับการออกแบบผลิตภัณฑ์

กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้กลุ่มตัวอย่างกำหนดให้เป็นกลุ่มแม่บ้าน และเยาวชนสมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ม.ชีวิต บ้าน โสภสว่าง หมู่ 5 จำนวน 20 คน โดยกำหนดขอบเขตพื้นที่การศึกษาผ้ามัดหมี่ เรื่องราวลวดลายวัฒนธรรมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เมื่อการออกแบบผลิตภัณฑ์ หนังสือรวบรวมข้อมูลให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยมีขั้นตอนในการดำเนินการดังต่อไปนี้

5.1 กระบวนการผลิต

- 1) การเตรียมวัตถุดิบการออกแบบ
- 2) วัสดุและอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับทอผ้าฝ้ายมัดหมี่
- 3) ขั้นตอนและกรรมวิธีการทอผ้ามัดหมี่

5.2 ลักษณะลวดลาย

- 1) ลวดลายโบราณ
- 2) ลวดลายประยุกต์ใหม่

5.3 ลักษณะการใช้สี

- 3) การใช้สีตามวรรณะ

4) การใช้สีกลมกลืน

5) การใช้สีตัดกัน

5.3 กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้

1) วิธีการถ่ายทอด

2) ขั้นตอนการถ่ายทอด

3) กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

ผู้วิจัย มุ่งเน้นศึกษาวิเคราะห์ผ้าฝ้ายมัดหมี่บ้าน โสภสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

สถานที่ในการวิจัย

บ้าน โสภสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

ตารางที่ 3.1 แสดงแผนการดำเนินงาน

แผนการดำเนินงาน	ระยะเวลา	หมายเหตุ
- ศึกษาค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับออกแบบลาย ผ้ามัดหมี่	1 ธ.ค. 61-31 ธ.ค. 61	
- ศึกษาธรรมชาติของวัสดุ รูปร่างภายนอก รวมถึงลักษณะจุดตัดด้ายที่ก่อให้เกิด ความงาม	1 ธ.ค. 61-31 ม.ค. 61	
- ศึกษาและทดลองวัสดุเพื่อหาวัสดุที่ สามารถนำมาใช้ในการสร้างชิ้นงานที่ เหมาะสม	1 ก.พ. 61-30 เม.ย. 61	
- ศึกษาแนวทางการนำองค์ความรู้ให้กลุ่ม วิสาหกิจชุมชน ม.ชีวิตบ้าน โสภสว่าง 5 ได้ประโยชน์สูงสุด	1 พ.ค. 61-31 ส.ค. 61	
- สรุปรายการทดลอง	1 ก.ย. 61-1 ต.ค. 61	
- ทำแบบร่างและชิ้นงานจริง	2 ต.ค. 62-31 ต.ค. 62	

ปฏิทินการปฏิบัติงาน

ตารางที่ 3.2 แสดงปฏิทินการปฏิบัติงาน

ขั้นตอน	ประชากรและผู้ที่เกี่ยวข้อง	เครื่องมือที่ใช้	วิธีการ	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	การวิเคราะห์และรายงาน
1. ขั้นเตรียมการ	กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ม. ชีวิด บ้าน โสภสว่าง อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ	ข้อมูลเอกสารประชุมคณะกรรมกรกลุ่ม	ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลการนำเสนอแนวทางทำการวิจัย	กำหนดเวทีในการแสดงความคิดเห็น	วิเคราะห์ผลจากการประสานงานกับฝ่ายต่าง
2. เปิดการเรียนรูู้	ผู้นำชุมชน ประธานกลุ่ม สมาชิก 20 คน	เปิดการเรียนรูู้ลงกรรภาพิกเพื่อสร้างลวดลายมัดหมี่	เปิดเวที ครั้งที่ 1 เพื่อให้ทราบการเปลี่ยนแปลง	ผู้เข้าร่วมอบรมได้ทราบและตระหนักถึงเหตุการณ์	ใช้การบรรยายและรายงานจากการบันทึก
3. การออกแบบกรรภาพิก	ผู้ได้รับมอบหมายจัดเก็บข้อมูล	แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์	รวบรวมข้อมูลความก้าวหน้าการเตรียมวัตถุดิบ	ได้ข้อมูลและความต้องการ	สรุปข้อมูลแบบสอบถามที่ได้รับ
4. รู้จักแนวทาง	ความร่วมมือของสมาชิกกลุ่ม	หาซื้อสรุปความเป็นไปได้	นำเสนอข้อมูลวัสดุอุปกรณ์	ได้ลายผ้ามัดหมี่ซึ่งเป็นสายที่เกี่ยวข้องกับชุมชน	ได้ซื้อสรุปการฟื้นฟูลายมัดหมี่ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน
5. กระบวนการถ่ายทอดองค์ความรู้	ขั้นตอนวิธีการถ่ายทอด	ตามแผนพัฒนาผ้าลายมัดหมี่	จัดเก็บข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้		ได้ซื้อสรุปจากการลงพื้นที่
6. จัดทำแผนการดำเนินงาน	ผู้เข้าร่วมปราชญ์ชาวบ้าน	ได้ข้อมูลแบบสรุปความต้องการ	ศึกษาค้นแบบสรุปผล	แบบบันทึกการประชุมกลุ่ม	วิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น
7. ทำแผนการดำเนินงาน	เชิญผู้รู้ปราชญ์แนะนำวิธีการ	ข้อมูลความเป็นไปได้สูง	ผลตอบรับออกมาสวยงามตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้	จดบันทึกการประชุมตามวาระ	วิเคราะห์เตรียมรายงานผล
8. สรุปจัดเก็บข้อมูล			สรุปผลการดำเนินงานวิจัยเตรียมนำเสนอ	จัดบันทึกทุกขั้นตอนรวบรวมข้อมูลที่ได้จัดเก็บเข้าเล่ม	ได้ซื้อสรุปปัญหา

ระยะเวลาการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการทำการวิจัยครั้งนี้ เริ่มเดือนตุลาคม 2561 ถึง เดือนตุลาคม 2562 เป็นระยะเวลา 12 เดือน

ปฏิทินการดำเนินการวิจัย

การดำเนินการทำการวิจัยครั้งนี้ มีปฏิทินการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 3.3 ปฏิทินการดำเนินการวิจัย

ระยะเวลา	กิจกรรม	ผู้รับผิดชอบ
ตุลาคม 60-กุมภาพันธ์ 61	การเก็บรวบรวมข้อมูล ศึกษาทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จากตำรา เอกสารงานวิจัย และข้อมูลจากอินเทอร์เน็ต	ผู้วิจัย
มีนาคม 61-พฤษภาคม 61	กำหนดขอบข่ายเนื้อหาสาระของเครื่องมือให้ตรงตามวัตถุประสงค์ ยกร่างแบบสัมภาษณ์ตามขอบข่ายที่กำหนด เสนอร่างแบบสัมภาษณ์ ให้อาจารย์ที่ปรึกษาพิจารณา และให้ข้อเสนอแนะนำไปแก้ไขปรับปรุง	ผู้วิจัย อาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย
มิถุนายน 61 –สิงหาคม 61	การลงพื้นที่พบคนใกล้ชิด และกับกลุ่มชาวบ้านในชุมชนผู้ที่เกี่ยวข้องงานพัฒนาสังคม หรือได้รับผลจากการพัฒนา โดยการลงพื้นที่ดำเนินการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับประวัติและสภาพทั่วไปของชุมชนและข้อมูลเกี่ยวกับผลงานต่าง ๆ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลตีความและพรรณนาบรรยาย	ผู้วิจัย
มิถุนายน 2562	นำเสนอผลการวิจัย	ผู้วิจัย

การนำเสนอข้อมูลผลการวิจัย

นำเสนอผลการวิจัย เป็นเอกสารการวิจัย ตามรูปแบบของสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน จากบทที่ 1 ถึงบทที่ 3 ในระยะที่ 1 นำเสนอ และอภิปรายผลในบทที่ 4 และบทที่ 5 และข้อเสนอแนะ ต่อสถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่องการพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่และการทอผ้า บ้านโสกสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นการวิจัย และพัฒนา ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัย การวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. บริบทของชุมชนของบ้านโสกสว่าง
2. อุดมการณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมในการออกแบบลายผ้ามัดหมี่
3. ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้ามัดหมี่บ้าน โสกสว่าง
4. การประยุกต์ภูมิปัญญาและต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์

ผลการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูล ร่วมกับประชากรกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 20 คน ได้ร่วมมือกันจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลองค์ความรู้ และเรียนรู้ภายในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

บริบทของชุมชนของบ้านโสกสว่าง

การศึกษาริบทความเป็นมา ของบ้าน โสกสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

บ้านโสกสว่างเป็นหมู่บ้านที่อพยพมาจาก บ้านหัวตะพาน หมู่ที่ 1 ประมาณ ปี พ.ศ. 2465 โดยมี 3 คน ดังนี้ พ่อใหญ่สิงห์ พัฒนราช พ่อใหญ่เคน คณานันท์ และพ่อใหญ่หล้า สินเดิม ได้พากัน มาหาล่าสัตว์ หาของป่า เห็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์เต็มไปดด้วยพืชพันธุ์ธัญญาหาร พื้นที่เป็นดงโสก ล้อมรอบพื้นที่เป็นป่าทาม ซึ่งเป็นที่เต็มไปด้วยธรรมชาติ ลักษณะป่าเป็นพุ่ม เต็มไปด้วยความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารของมนุษย์ และสัตว์ต่าง ๆ และพื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นโนนสูง เป็นป่ารก ประกอบด้วยเบญจพรรณต่าง ๆ และมีดงโสก จึงเป็นที่เรียกกันมาจนทุกวันนี้

พ่อใหญ่สิงห์ พัฒนราช พ่อใหญ่เคน คณานันท์ พ่อใหญ่หล้า สินเดิม ได้พากันมา ถากถางที่อยู่อาศัย และได้มีพี่น้องมาสร้างที่อยู่ขึ้นเรื่อย ๆ จึงได้จัดตั้งสำนักสงฆ์ขึ้น ชื่อหนองฝายน้ำ แต่มีพระภิกษุสงฆ์อยู่ไม่แน่นอน สิ่งปลูกสร้างไม่ถาวร จึงคิดหาสถานที่ใหม่ เพื่อจัดสร้างแบบถาวรต่อไป และได้พากันเอาพื้นที่ทิศตะวันตกของหมู่บ้าน มีเนื้อที่ 15 ไร่ ต่อมาได้จัดตั้ง และสร้างวัดขึ้น ในปี พ.ศ. 2474 จึงได้ประกาศจัดตั้งหมู่บ้านขึ้นใช้นามว่า ดงโสก และได้จดทะเบียนขึ้นเป็นบ้านโสกสว่าง และได้มีการคัดเลือกแต่งตั้งผู้นำหมู่บ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) โดยยกให้นายหล้า สินเดิม

เป็นผู้ใหญ่บ้าน ทางการประกาศแต่งตั้งให้เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก เป็นผู้ปกครองหมู่บ้านแต่งตั้งเมื่อ ปี พ.ศ. 2545-2587

ลักษณะภูมิประเทศ บ้าน โสภสว่าง อยู่ห่างจากอำเภอหัวตะพาน เพียง 9 กิโลเมตร มีที่ตั้งและอาณาเขตเป็นหมู่บ้าน ตั้งอยู่ในที่ดอน ด้านทิศเหนือมีแหล่งน้ำ หรือ โสภ ที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะทั้งด้านการทำการเกษตรกรรม

สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้าน อาชีพหลักของคนในหมู่บ้าน โสภสว่าง ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำไร่ ปลูกหม่อนเลี้ยงไหม และรับจ้างทั่วไป

ศักยภาพของหมู่บ้าน บ้าน โสภสว่าง เป็นชุมชนที่ไม่ใหญ่ มีผู้นำทั้งในอดีต และปัจจุบัน ที่ให้ความสำคัญกับการศึกษา และพัฒนา ประกอบกับผู้นำชุมชนที่ผ่านมา ได้นำพาชาวบ้านเข้าศึกษาต่อในระดับปริญญาตรี ร่วมกับศูนย์เรียนรู้ของชุมชนเครือข่ายมหาวิทยาลัยชีวิตศรีเจริญ และสำเร็จการศึกษา ซึ่งได้นำเอาความรู้มาพัฒนาชุมชนในเวลาต่อมา

การพัฒนาการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ การทอผ้า นับเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างหนึ่ง ที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยก่อนสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี การสืบทอด การถ่ายทอดในสมัยโบราณ ผู้คนเรียนหนังสือน้อย หรือแทบไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเลย โดยเฉพาะผู้หญิง มีหน้าที่ดูแลบ้านเรือนเลี้ยงลูก ทำงานบ้านทอผ้าด้วยก็ได้ดูบ้าน ดูแลทางด้านเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของคนในบ้าน หลังจากฤดูทำนา ผู้หญิงมีหน้าที่รับผิดชอบงานบ้าน ทอผ้า โดยมีผู้เฒ่าแม่แก่เป็นครูสอนงานทอผ้า ให้ลูกหลานสืบสานภูมิปัญญาทอผ้า ส่งต่อให้ลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

จากการสัมภาษณ์ผู้สูงอายุคนเก่าแก่ในพื้นที่ ได้ข้อมูลว่า สมัยพ่อแม่ปู่ย่าตายาย การมัดหมี่ทอผ้ามัดหมี่ เป็นการทอผ้าสูงสำหรับผู้หญิง โบราณท่านบอกว่า ตัดเสื้อไม่ได้มันผิดทำนอง (จะล่า) หรือความเชื่อตามทำเนียม ผ้ามัดหมี่ ต้องเป็นหญิงใส่เท่านั้น ผู้ชายใส่ไม่ได้ ผ้าสูงมัดหมี่เวลาใส่จะสวมหัวไม่ได้ เวลาใส่แล้วซักตากก็ต้องตากไม้แขวนล่างสุด ส่วนเสื้อผ้าของผู้ชาย หรือ พ่อบ้านพ่อเรือน ต้องตากไว้ข้างบนตามความเชื่อสมัยโบราณ

ส่วนลายผ้า จะมีลายโบราณลายคมห้า ลายปักจับหว่าน ลายหมี่ซ้อ หมี่ขึ้น มีมาตั้งแต่โบราณไม่สามารถบอกถึงที่มาของของลายได้ ลายมัดหมี่ทอสืบเนื่องสืบทอดกันมา บางครั้ง ลายอาจเกิดจากความคิด จินตนาการอย่างเช่น ลายปักจับหว่าน เกิดจากลายสานสวิง สานต่อกันไปมาแล้วมาปรับปรุงลายมัดหมี่

ในการศึกษาลายมัดหมี่ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผลการศึกษาวิจัยต่อยอด และความคิดสร้างสรรค์ ลายที่เกิดจากธรรมชาติ โดยไม่ทิ้งภูมิปัญญาดั้งเดิม นอกจากนี้ยังทำให้ภูมิปัญญาด้านการทอผ้ามัดหมี่ไม่สูญหาย เป็นการอนุรักษ์กระบวนการทอผ้าที่เกิดจากเรียนรู้ภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสั่งสมมาพัฒนาสร้างสรรค์ เป็นผลงานออกมาเป็นลาย และถ่ายทอดผลงานวิจัย ด้วยความศรัทธา และสืบทอดภูมิปัญญาให้เยาวชนจากรุ่นสู่รุ่นต่อไป

จากข้อมูลของลายผ้ามัดหมี่ ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีผ้าลายสร้อยมุกดา ของจังหวัดมุกดาหาร และผ้าลายดินแดง ของจังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีลายนาคน้อย หรือ ลายพญานาค

เหมือนกัน โดยกลุ่มวิสาหกิจของการวิจัยก็จะมี ปลายทาง เป็นปลายทางพื้นฐาน ที่มีการทอ และผลิตออกมา ส่วนผ้ากบฏ ที่เป็นเอกลักษณ์ของจังหวัดอุบลราชธานี และจังหวัดอำนาจเจริญ ได้แยกออกมาเป็นอีกจังหวัดนั้น ทางกลุ่มวิสาหกิจไม่ได้รับอิทธิพล หรือนำรูปแบบของผ้ากบฏมาใช้มากนัก ส่วนหนึ่งอาจจะเป็นเพราะชาวบ้านโคกสว่างในอดีตได้อพยพมาจากจังหวัดอุบลราชธานี จึงได้รับวัฒนธรรมมาจากหลายพื้นที่ และนำมาผสมผสานกัน

อัตลักษณ์ด้านศิลปวัฒนธรรมในการออกแบบลายผ้ามัดหมี่

ตั้งแต่อดีตที่ผ่านมา ผู้เฒ่าผู้แก่ของชุมชน ในเขตภาคอีสาน หรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นิยมทำการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เพื่อนำเอาเส้นไหมมาทอเป็นผ้าชนิดต่าง ๆ ไว้ใช้เองเป็นส่วนใหญ่ ทั้งผ้านุ่ง สำหรับผู้หญิง ผ้าโสร่งสำหรับผู้ชาย และนำไปตัดเป็นเสื้อผ้าใช้งานต่าง ๆ ที่สำคัญการตัดแปลงผ้านุ่ง มักทำเป็นลวดลาย เพื่อให้เกิดความสวยงาม โดยส่วนใหญ่นิยมทำเป็นผ้ามัดหมี่ ซึ่งมีกระบวนการค่อนข้างมาก แต่เพื่อให้เกิดเป็นลวดลายที่สวยงาม และมีการฝึกหัดให้ลูกหลานฝึกมัดหมี่ ย้อม ทอ สืบทอดกันต่อมา โดยอาศัยการจำ และฝึกหัดให้เกิดความชำนาญ ดังนั้นการออกแบบลาย หรือการมัดหมี่ในอดีตจึงไม่ซับซ้อน ทำง่าย นิยมทำลายที่ง่าย เพราะจะทำให้จดจำได้ง่าย แต่ต่อมาเทคโนโลยี และความเจริญ ประกอบกับความต้องการที่หลากหลาย จึงได้มีการพัฒนา และมีการออกแบบลายมัดหมี่เพิ่มมากขึ้นให้ทันกับความต้องการ และการตลาด

ชุมชนบ้าน โสภสว่าง เป็นชุมชนดั้งเดิมของคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความเป็นอัตลักษณ์ด้านภาษา ใช้ภาษาอีสานเป็นภาษาพูด หรือภาษาถิ่น อาศัยขนบธรรมเนียมประเพณี มีฮีตสิบสอง ครองสิบสี่ เป็นประเพณีที่สำคัญในการปฏิบัติให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

จากชุมชนที่สงบสุข ทำให้ชุมชนบ้าน โสภสว่าง มีการพัฒนาตนเองมาโดยตลอด โดยเฉพาะการพัฒนาด้านการทอผ้า ซึ่งถือว่าเป็นอาชีพหนึ่งที่มีมาแต่ดั้งเดิมในชุมชน การปลูกหม่อน เลี้ยงไหม เพื่อให้มีเส้นไหมที่จะนำมาใช้ในการทอผ้าใช้เอง นับว่าเป็นที่นิยมทำกันเป็นจำนวนมาก ประกอบกับบรรพบุรุษ นิยมใช้ผ้านุ่งผ้าไหม เพราะถือว่าการใช้ผ้านุ่งผ้าไหมในอดีต เป็นการบ่งบอกถึงความสวยงาม มีคุณค่า เพราะการจะได้ใช้ผ้าไหม จะต้องมีความพยายามสูง เพราะการทอผ้าจะต้องอาศัยกระบวนการมากมาย ตั้งแต่ ปลูกหม่อน เลี้ยงไหม สาวไหม นำมาฟอก ย้อม แล้วนำมามัดหมี่ ย้อมหมี่ ขึ้นรูป แล้วทอออกมาเป็นผืนผ้า แล้วจึงจะสามารถนำไปตัดเย็บ เป็นผ้านุ่ง หรือเสื้อผ้าได้ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ในอดีตอาจมองว่ามีคุณค่า แต่ราคาไม่สูงนัก ถ้าเปรียบเทียบกับในปัจจุบัน

ชุมชนบ้าน โสภสว่าง ได้รับการถ่ายทอดงานฝีมือด้านการทอผ้ามัดหมี่ มาจากคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน เป็นผู้ฝึกสอน ซึ่งการเรียนมัดหมี่ในสมัยก่อน จะต้องใช้วิธีการฝึกทำด้วยตัวเอง แล้วจำให้ได้จากการปฏิบัติ โดยไม่มีการจดบันทึกเหมือนในปัจจุบัน ลายหมี่ของชุมชนบ้าน โสภสว่าง จึงมีเอกลักษณ์เฉพาะ เช่น ลายหมี่ขอ หมี่น้อย หมี่ลายน้ำไหล หมี่ขันหมาก ซึ่งคนในอดีตได้ทำสืบทอด

กันมา จากการออกแบบเอง ซึ่งรูปร่างหน้าตาของผืนผ้าอาจไม่สม่ำเสมอ ไม่สวยงามเหมือนในปัจจุบัน แต่คงความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนได้ดี

ผ้าไหมมัดหมี่ เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นบ้าน โสภสว่าง ที่สั่งสมกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งเป็นการรักษาวัฒนธรรมทางหัตถกรรมที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผูกพันกับการดำรงวิถีชีวิตวัฒนธรรมประเพณีของคนไทยในชนบทโดยทั่วไป ในอดีตเมื่อว่างจากการทำนา หรือประกอบอาชีพอื่นหญิงไทยในชนบทมักจะใช้เวลาว่างในการทอผ้า เพื่อใช้ในครัวเรือน ซึ่งเป็นปัจจัยสี่สำหรับเป็นเครื่องนุ่งห่ม เครื่องแต่งกาย สวมใส่ในงานประเพณี และใช้เป็นเครื่องขอมมาญาติผู้ใหญ่ฝ่ายชายในงานแต่งงาน รวมถึงเป็นเครื่องชีวิตคุณสมบัติกุลสตรี หรือแม่ศรีเรือนของหญิงไทยในชนบท หากใครมีฝีมือในการทอผ้า และสวมใส่ผ้าถุงไหมมัดหมี่ มักจะเป็นที่หมายปองของชายหนุ่ม และญาติผู้ใหญ่ของฝ่ายชาย ปัจจุบันชาวบ้าน โสภสว่าง ได้เห็นความสำคัญของการอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงได้มีการรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มอาชีพสตรีทอผ้าไหมมัดหมี่ขึ้น ผลิตผ้าไหมมัดหมี่เป็นสินค้าหลัก และมีการพัฒนาเพิ่มมูลค่าเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพ ได้รับความนิยมนอย่างแพร่หลาย จนเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้แก่ครอบครัว และชุมชน สามารถแก้ปัญหาการว่างงาน และการอพยพแรงงาน ส่งผลให้ชุมชนเข้มแข็ง ประชาชนพึ่งตนเองได้ ครอบครัวมีคุณภาพชีวิตดี มีความสุข

ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการทอผ้ามัดหมี่บ้าน โสภสว่าง

ผู้วิจัย ได้สรุปผลจากการลงพื้นที่ ในการจัดเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลในชุมชน สามารถนำผลมาสรุปได้ ดังนี้

ชุมชนบ้าน โสภสว่าง ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ มีการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการทอผ้ามัดหมี่มาอย่างยาวนาน มีผู้นำชุมชนหลายท่านที่มีการสืบทอด และถ่ายทอดความรู้ ด้านการทอผ้ามัดหมี่ ให้ลูกหลาน เยาวชนที่สนใจในปัจจุบันอาทิ

นางจัน เนาวราช ได้สืบทอดการทอผ้ามัดหมี่ สมัยพ่อแม่ปู่ย่าตายาย การมัดหมี่ทอผ้ามัดหมี่ การทอผ้าถุงสำหรับผู้หญิง

นางสด วามะลวย มีความสามารถในการมัดหมี่ การใช้ผ้ามัดหมี่ ต้องเป็นหญิงใส่เท่านั้น ผู้ชายใส่ไม่ได้ ท่านพูดถึงผ้าถุงมัดหมี่เวลาใส่จะสวมหัวไม่ได้ เวลาใส่แล้วซักตาก ก็ต้องตากไม้แขวนต่ำสุด ส่วนเสื้อผ้าของผู้ชาย หรือพ่อบ้านพ่อเรือน ต้องตากไว้ข้างบนตามความเชื่อสมัยโบราณ

นางนารี ธิสาเวช สามารถฝึกสอนผ้ามัดหมี่ลายโบราณลายคมห้า ลายปักจับหว่าน ลายหมี่ข้อ หมี่ชั้น มีมาตั้งแต่โบราณ ไม่สามารถบอกถึงที่มาของของลายได้

นางสีดา กรมเกรียว พุดถึงลายมัดหมี่ทอสีบเนื่องสีบต่อกันมา บางครั้ง ลายอาจเกิดจากความคิด จินตนาการ อย่างเช่น ลายปักจับหว่าน เกิดจากลายสานสวิง สานต่อกันไปมาแล้วมาปรับปรุงลายมัดหมี่

จะเห็นได้ว่า ชุมชนบ้านโสกสว่าง มีการอนุรักษ์ และสืบทอดภูมิปัญญาในการทอผ้ามัดหมี่ และมีการฝึกสอนลูกหลาน เยาวชน ที่มีความสนใจในการทอผ้ามัดหมี่มาโดยตลอด

1. แนวคิดการออกแบบลายผ้ามัดหมี่

1.1 ลายมัดหมี่ หรือ พื้นฐานลายโบราณที่พบเห็นทั่วไป ลายสร้างสรรค์ ลายที่เกิดจากแนวคิด หรือจินตนาการ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าสอบถามจากผู้รู้ กลุ่มอาชีพที่ทอผ้ามัดหมี่

1.2 ลายต้นแบบที่เก่าแก่ ที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณเป็นไทย ๆ ซึ่งในแต่ละจังหวัด ทอผ้ามัดหมี่ออกมา มีลักษณะคล้ายกัน เช่น ลายคมห้า คมเจ็ด ลายปักจับหว่าน ลายหมี่ขึ้นหมี่ข้อ ลายนาค ลายต้น เป็นต้น แต่ไม่ปรากฏลายของจังหวัดไหน แต่ที่สำคัญลายรูปแบบเหมือนกันทุกจังหวัดภาคอีสาน หรือภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย แต่ทุก ๆ จังหวัด จะมีเอกลักษณ์ของลายผ้ามัดหมี่ และการใช้สีที่เป็นเอกลักษณ์ ของแต่ละจังหวัด เช่น จังหวัดอำนาจเจริญ จะมีลายประวัติศาสตร์ของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านตาลใหญ่ โดยมีลวดลายมัดหมี่ที่ออกแบบ ดังนี้

- 1) ลายศรีโคตรบูรณ์
- 2) ลายคมห้า คมเจ็ด
- 3) ลายต้นสน
- 4) ลายต้นฝ้ายผสมลูกยางนา
- 5) ลายดอกจานผสมลูกยางนา
- 6) ลายดอกข้าวฟ่างผสมผีเสื้อ
- 7) ลายหมี่ข้อ
- 8) ลายโคเทียมเกวียน
- 9) ลายพญานาค
- 10) ลายปักจับหว่าน

1.3 การสร้างลายมัดหมี่ที่เกิดแรงบันดาลใจ จากต้นไม้ ดอกไม้ประจำจังหวัดอำนาจเจริญ ผสมผสานกับเอกลักษณ์ของชุมชน ที่ยังไม่เคยมีใครคิดค้นเรื่องลายมัดหมี่ ผู้วิจัยซึ่งเป็นในพื้นที่จังหวัดอำนาจเจริญ ร่วมกับชุมชนบ้านโสกสว่าง ตำบลหัวตะพาน ร่วมกันออกแบบลายมัดหมี่บนกราฟ ช่วยชาวบ้านที่ไม่เคยมัดหมี่ สามารถออกแบบเองได้ และทอผ้ามัดหมี่ออกมาสวยงามตามลายที่ออกแบบ “ลายดอกจานผสมลูกยางนา” เป็นลายที่เกิดจากธรรมชาติดอกจานจะมีสีเหลือง และสีส้ม ส่วนลูกยางนา เมื่อสุกเต็มที่ จะเป็นสีน้ำตาลแก่ ลายต้นฝ้ายผสมลูกยางนา เมื่อถึงเดือนธันวาคม ดอกฝ้ายจะแก่จัดพู่ของดอกฝ้ายจะแก่จัดจนแตกเป็นสีขาวสวยงาม เมื่อลูกยางนาแก่จัดจะหล่นและปลิวลงสู่พื้นดิน ลายเป็นลายจากความคิดสร้างสรรค์ที่นำเอาดอกไม้ประจำ

จังหวัดอำนาจเจริญ และลูกของต้นไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชนมาผสมผสานออกแบบมาเป็นลายมัดหมี่ ซึ่งเป็นลายที่ผู้วิจัยออกแบบร่วมกันชุมชน

ผลการออกแบบลายมัดหมี่ แบบลวดลายบนกราฟบนผ้าฝ้าย และผ้าไหม จะมีความสวยงามแตกต่างกัน และการย้อม การใส่สีให้เหมาะสมทั้งสีธรรมชาติและสีคราม หลังจากผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูล และลงชุมชนสัมภาษณ์ กลุ่มชาวบ้านทอผ้า พบว่า ลายมีหลากหลายที่กลุ่มทอออกมา เป็นที่ต้องการของตลาด โดยผู้วิจัยได้รับการอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินความเหมาะสมในการออกแบบลายมัดหมี่ โดยองค์ประกอบรูปร่าง และโครงสร้าง ลวดลายด้านระยะจังหวะ การจัดวาง และใส่สีที่เหมาะสมในการออกแบบลายมัดหมี่ โดยองค์ประกอบรูปร่าง และโครงสร้างลวดลายด้านระยะจังหวะ การจัดวาง และใส่สีที่เหมาะสม สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 3 ท่าน ดังนี้

- 1) นางน้อม นวลขาว ออกแบบลาย โคนิยมเกวียน
- 2) นางสะอาด มะณีสาย ออกแบบลาย ศรีโคตรบูรณ
- 3) นางวันทา บุญทด ออกแบบลาย ดอกจานผสมลูกยางนา

2. กระบวนการทอผ้ามัดหมี่

กระบวนการทอผ้ามัดหมี่ หมายถึง ขั้นตอนการผลิตผ้าไหมมัดหมี่สีธรรมชาติแบบโบราณ ขั้นตอนการผลิต จะต้องมี การจัดเตรียมหาอุปกรณ์ในการทอผ้าให้เรียบร้อย ซึ่งประกอบด้วย

- โสงคันหมี่ เพื่อการคันเส้นไหม หรือจัดระเบียบการเรียงเส้นไหม เพื่อการทำหัวหมี่
- โสงมัดหมี่ เพื่อการชิงหัวหมี่ที่ได้มาจากโสมคันหมี่ เพื่อทำการชิงตั้งหัวหมี่ใหม่ในการเตรียมพร้อมที่จะมัดลวดลาย

ภาพที่ 4.1 การมัดเส้นไหม

- อัก หรือกวก เป็นอุปกรณ์สำหรับการกรอเส้นไหมจากใจไหม
- กง เป็นอุปกรณ์สำหรับใส่ใจไหม เพื่อทำการกรอเข้าไปใส่อัก

- ไน เป็นอุปกรณ์ใช้สำหรับการกรอเส้นไหมเข้าหลอด เพื่อนำไปใส่ในกระสวยสำหรับการทอผ้า หรือเป็นอุปกรณ์สำหรับการควดตีเกลียวเส้นไหมไทยหัตถกรรม
- หลอด สำหรับใส่เส้นที่ใช้ในกรอ เป็นเส้นพุ่ง
- กระสวย ใช้ใส่หลอดเส้นที่กรอเส้นไหมใส่แล้ว เพื่อการทอผ้า
- กี่ทอผ้า ประกอบด้วยโครงสี่เหลี่ยม และเป็นที่ตั้งฟืมที่เก็บตะกอเรียบร้อยแล้ว
- ฟืม เป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในการจัดเรียงเส้นไหมให้เป็นระเบียบ
- หลักเฟือ เป็นอุปกรณ์ในการคั่นเครือเส้นขึ้น

การประยุกต์ภูมิปัญญาและต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์

แนวคิดเกี่ยวกับการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ คติความเชื่อเกี่ยวกับลายผ้าไทย ลายที่จะนำมาเป็นผ้ามัดหมี่นั้นเกิดจากอิทธิพลความเชื่อต่าง ๆ ดังนี้

- ลายที่เกิดจากศาสนา ได้แก่ ลายหอปราสาท ลายสิม ลายพญานาค ลายธรรมาสัน ลายไบเสมา
- ลายที่เกิดจากสัตว์ ได้แก่ ลายนกยูง ลายผีเสื้อ ลายสิงโต ลายช้าง ลายม้า ลายปีกไก่
- ลายที่เกิดจากพืช ได้แก่ ลายดอกแก้ว ลายดอกพิกุล ลายต้นสน ลายดอกสร้อย ลายผักแว่น

นอกจากความเชื่อทางศาสนาแล้วยังมีความเชื่อเกี่ยวกับวิถีชีวิต สิ่งแวดล้อม นอกจากนี้แล้วลายผ้ายังเกิดจากอิทธิพลของศาสนา เพราะถือว่าเป็นของสูง นอกจากนี้แล้ว ยังมีลายผ้ามัดหมี่ที่เกิดจากรูปทรงทางเลขาคณิตที่เป็นสมัยนิยม เช่น

- ลายหมี่ ข้อแยกเป็น หมี่ข้อตรง หมี่ข้อหวาน
- ลายหมี่ขอ
- ลายหมี่โคม แยกเป็น หมี่โคมห้า หมี่โคมเจ็ด
- ลายหมี่หมากจับ
- ลายหมี่กงน้อย แยกเป็น หมี่กงน้อยห้า หมี่กงน้อยเจ็ด
- ลายหมี่ดอกแก้ว
- ลายหมี่ใบไผ่

จากการศึกษาวิจัย พบว่า ชุมชนบ้าน โสภสว่างในปัจจุบัน ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มากขึ้น ประกอบกับการส่งเสริมของภาครัฐ เอกชน ในปัจจุบันก็มีมากขึ้น ทำให้กลุ่มแม่บ้าน เยาวชนของบ้าน โสภสว่าง ได้มีโอกาสใการแลกเปลี่ยน และการฝึกอบรมมากขึ้น อาทิ การเข้าร่วมโครงการศูนย์ศิลปาชีพ ในสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์

พระบรมราชินีนาถในรัชกาลที่เก้า การเข้าร่วมอบรมตามโครงการแลกเปลี่ยนของมหาวิทยาลัยชีวิต ศูนย์ศรีเจริญ จังหวัดอำนาจเจริญ ทำให้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ดังนี้

- การพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้ามัดหมี่
- การออกแบบลายหมี่
- การย้อม การให้สี การย้อมสีธรรมชาติ การย้อมสีคราม
- การทอผ้าที่ใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น
- การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผ้ามัดหมี่ ผ้าย้อมคราม
- การจัดการด้านการตลาด

จากการประยุกต์ภูมิปัญญา การอนุรักษ์ การต่อยอด ทำให้ชุมชนบ้าน โสภสว่าง สามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์ ผ่านการคัดสรรตามเกณฑ์มาตรฐาน OTOP ของทางราชการ ในระดับห้าดาว จนสามารถจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้าน โสภสว่าง ได้ในปัจจุบัน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และ ข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่องการพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่และการทอผ้าบ้านโสกสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ผู้วิจัยได้สรุปผลการอภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่ทำการวิจัย เรื่องการพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้าบ้านโสกสว่าง หมู่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ สรุปผลการวิจัยดังนี้

1. บริบทของชุมชนบ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ที่มีผลต่อการพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้าบ้านโสกสว่าง

จากการที่ผู้วิจัย ได้ลงพื้นที่ศึกษาบริบทของชุมชนพบว่า เดิมบ้านโสกสว่างนั้นเอกลักษณ์เด่นเมื่อก่อน คือ เลิงบ่อคว้น ทำซ้าง แม่น้ำลำเซบาย และพื้นที่นาอุดมสมบูรณ์ แต่ในปัจจุบันเอกลักษณ์เด่นมีหลายอย่าง เช่น เลิงบ่อคว้น ทำซ้าง และฝายลำเซบาย พระพุทธรูปองค์ใหญ่ คณะกองยาวขวัญใจโสกสว่าง ดันสะแบง และดันขางนา ชาวบ้านลงมดีให้เอกลักษณ์ประจำหมู่บ้าน คือ ดันขางนา

ลายมัดหมี่ หรือ พื้นฐานลายโบราณที่พบเห็นทั่วไป ลายสร้างสรรค์ ลายที่เกิดจากแนวคิด หรือจินตนาการ ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าสอบถามจากผู้รู้ กลุ่มอาชีพที่ทอผ้ามัดหมี่ ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

ลายต้นแบบที่เก่าแก่ ที่ได้รับการสืบทอดมาตั้งแต่สมัยโบราณเป็นไทย ๆ ซึ่งในแต่ละจังหวัด ทอผ้ามัดหมี่ออกมา มีลักษณะคล้ายกัน เช่น ลายคมห้า คมเจ็ด ลายบักจับหว่าน ลายหมี่ชั้นหมี่ข้อ ลายนาค ลายต้น เป็นต้น แต่ไม่ปรากฏลายของจังหวัดไหน แต่ที่สำคัญลายรูปแบบเหมือนกันทุกจังหวัดภาคอีสาน หรือภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย แต่ทุก ๆ จังหวัดจะมีเอกลักษณ์ ของลายผ้ามัดหมี่ และการใช้สีที่เป็นเอกลักษณ์ ของแต่ละจังหวัด เช่น จังหวัดอำนาจเจริญ จะมีลายประวัติศาสตร์ของกลุ่มสตรีทอผ้าบ้านดาดใหญ่ โดยมีลวดลายมัดหมี่ที่ออกแบบ ดังนี้

- ลายศรีโคตรบูรณ
- ลายคมห้า คมเจ็ด
- ลายต้นสน

- ลายต้นฝ้ายผสมลูกยางนา
- ลายดอกจานผสมลูกยางนา
- ลายดอกข้าวฟ่างผสมผีเสื้อ
- ลายหมี่ซั่ว
- ลายโคเทียมเกวียน
- ลายพญานาค Oasis
- ลายบักจับหว่าน

การสร้างลายมัดหมี่ ที่เกิดแรงบันดาลใจ จากต้นไม้ออกไม้ประจำจังหวัดอำนาจเจริญ ผสมผสานกับเอกลักษณ์ของชุมชน ที่ยังไม่เคยมีใครคิดค้นเรื่องลายมัดหมี่ ผู้วิจัยซึ่งเป็นคนในพื้นที่ จังหวัดอำนาจเจริญ ร่วมกับชุมชนบ้านโสกสว่าง ตำบลหัวตะพาน ร่วมกันออกแบบลายมัดหมี่ บนกราฟ ช่วยชาวบ้านที่ไม่เคยมัดหมี่ สามารถออกแบบเองได้ และทอผ้ามัดหมี่ออกมาสวยงาม ตามลายที่ออกแบบ “ลายดอกจานผสมลูกยางนา” เป็นลายที่เกิดจากธรรมชาติ ดอกจานจะมี สีเหลือง และสีส้ม ส่วนลูกยางนาเมื่อสุกเต็มที่จะเป็นสีน้ำตาลแก่ ลายต้นฝ้ายผสมลูกยางนา เมื่อถึง เดือนธันวาคม ดอกฝ้ายจะแก่จัดพู่ของดอกฝ้ายจะแก่จัดจนแตกเป็นสีขาวสวยงาม เมื่อลูกยางนาแก่ จัดจะหล่น และปลิวลงสู่พื้นดิน ลายเป็นลายจากความคิดสร้างสรรค์ที่นำเอาดอกไม้ประจำจังหวัด อำนาจเจริญ และลูกของต้นไม้ออกไม้ที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน มาผสมผสานออกแบบมาเป็นลายมัดหมี่ ซึ่งเป็นลายที่ผู้วิจัยออกแบบร่วมกันชุมชน

ผลการออกแบบลายมัดหมี่แบบลวดลายบนกราฟบนผ้าฝ้ายและผ้าไหม จะมีความ สวยงามแตกต่างกัน และการย้อม การใส่สี ให้เหมาะสมทั้งสีธรรมชาติและสีคราม หลังจากผู้วิจัย ได้ศึกษาข้อมูล และลงชุมชนสัมภาษณ์ กลุ่มชาวบ้านทอผ้า พบว่า ลายมีหลากหลายที่กลุ่มทอ ออกมา เป็นที่ต้องการของตลาด โดยผู้วิจัยได้รับการอนุเคราะห์จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อประเมินความ เหมาะสมในการออกแบบลายมัดหมี่ โดยองค์ประกอบ รูปร่าง และ โครงสร้าง ลวดลายด้านระยะ จังหวะ การจัดวางและใส่สีที่เหมาะสมในการออกแบบลายมัดหมี่ โดยองค์ประกอบรูปร่าง และ โครงสร้าง ลวดลายด้านระยะจังหวะ การจัดวาง และใส่สีที่เหมาะสม สัมภาษณ์ ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 3 ท่าน ดังนี้

- 1) นางน้อม นวลขาว ออกแบบลาย โคเทียมเกวียน
- 2) นางสาวอดิศา มะณีสาข ออกแบบลาย ศรีโคตรบูรณ
- 3) นางวันทา บุญทด ออกแบบลาย ดอกจานผสมลูกยางนา

จากการศึกษาบริบทของชุมชน ทำให้ทราบได้ว่า ชุมชนบ้านโสกสว่าง มีการสืบทอด ภูมิปัญญา ด้านการออกแบบ และทอผ้ามัดหมี่มาอย่างยาวนาน และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน และผู้คนในชุมชน ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึง ปัจจุบัน

2. อุตสาหกรรมการผลิตวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ ภูมิปัญญาพื้นบ้าน การทอผ้าบ้านโสกสว่าง

จากการจัดเก็บรวบรวมข้อมูล การสัมภาษณ์ การจัดประชุมกลุ่ม ผลการวิเคราะห์ พบว่า จากอดีตที่ผ่านมา และจากการสัมภาษณ์ปราชญ์ทั้งสามท่าน คือ

สัมภาษณ์ ปราชญ์ชาวบ้านจำนวน 3 ท่าน ดังนี้

- 1) นางน้อม นวลขาว ออกแบบลาย โคนิยมเกวียน
- 2) นางสะอาด มะณีสาย ออกแบบลาย ศรีโคตรบูรณะ
- 3) นางวันทา บุญทด ออกแบบลาย ดอกจานผสมลูกขางนา

การทอผ้า นับเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านอย่างหนึ่งที่สืบทอดกันมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่สมัยก่อนสมัยสุโขทัยเป็นราชธานี การสืบทอด การถ่ายทอดในสมัยโบราณ ผู้คนเรียนหนังสือน้อย หรือแทบไม่มีโอกาสได้เรียนหนังสือเลย โดยเฉพาะผู้หญิง มีหน้าที่ดูแลบ้านเรือนเลี้ยงลูก ทำงานบ้าน ทอผ้าด้วยกี่ได้ถนุบ้าน ดูแลทางด้านเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มของคนในบ้านหลังจากฤดูทำนา ผู้หญิงหน้าที่รับผิดชอบงานบ้าน ทอผ้าโดยมีผู้เฒ่าแม่แก่เป็นครูสอนงานทอผ้า ให้ลูกหลานสืบสานภูมิปัญญาทอผ้า ส่งต่อให้ลูกหลานจากรุ่นสู่รุ่น

สรุปได้ว่า ชุมชนบ้าน โสกสว่าง มีความโดดเด่น ด้านหัตถกรรมพื้นบ้าน สืบทอดกันมายาวนาน มีการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะพื้นถิ่น ที่ได้ว่าเป็นภูมิปัญญาอย่างแท้จริง และทำให้ทราบถึงการอนุรักษ์ไว้ไว้ให้สูญหายอยู่กับชุมชนตลอดไป และมีการพัฒนาต่อยอดอย่างต่อเนื่อง

3. การประยุกต์ภูมิปัญญา ต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืน

จากการศึกษาวิจัย สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนบ้าน โสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ได้มีการพัฒนาต่อยอดภูมิปัญญาด้านการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้ามาโดยตลอด ทั้งได้รับการสนับสนุนจากทั้งโครงการศิลปาชีพฯ การพัฒนาโดยองค์กรทั้งภาครัฐ และเอกชน อาทิ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอหัวตะพาน สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดอำนาจเจริญ ศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายมหาวิทยาลัยชีวิตศรีเจริญ เป็นต้น โดยได้มีการประยุกต์ภูมิปัญญา จากการทอผ้ามัดหมี่ด้วยเส้นไหม ที่มีราคาแพง มาเป็นผ้าฝ้าย โดยมีการนำเอาฝ้ายที่มีคุณภาพ มาพัฒนาฟอกย้อม ด้วยสีจากคราม (ฝ้ายคราม) แต่ผสมผสานด้วยลายหมี่ให้ทันสมัย และทอเป็นผืนที่มีทั้งปริมาณ และคุณภาพ ได้ตามความต้องการของตลาด จนสามารถพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ ที่ผ่านเกณฑ์มาตรฐานสินค้าของพัฒนาชุมชนได้ (OTOP หัวดาว) ได้

จากการพัฒนาดังกล่าว ชุมชนได้มีการจัดฝึกอบรมการพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้า ให้กับกลุ่มแม่บ้าน ชาวชนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ชุมชนเห็นว่า จะเป็นการรักษาต่อยอดภูมิปัญญาไว้ได้ และยังเป็นการสร้างงาน สร้างอาชีพ สร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนให้เกิดการรักถิ่น ไม่ทิ้งถิ่น โดยปัจจุบัน มีการส่งเสริมการปลูกต้นคราม เพื่อเป็นอาชีพเสริม และให้มีครามใช้ได้อย่างเหมาะสม และเพียงพอต่อความต้องการตลอดไป

สรุป การพัฒนาการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้า บ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ ชุมชนได้ประโยชน์ เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ สืบทอดภูมิปัญญา ด้านการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้า ที่อาศัยการรักษาต่อยอดภูมิปัญญาพื้นบ้านให้คงอยู่ได้เป็นอย่างดี โดยอาศัยกระบวนการถ่ายทอด ด้วยวิธีการฝึกปฏิบัติผ่านกลุ่มแม่บ้าน เยาวชนของชุมชนให้เห็นถึงคุณค่าของภูมิปัญญา และสามารถนำมาสืบสานต่อยอด เป็นนวัตกรรมสร้างสรรค์ ก่อให้เกิดผลดีต่อชุมชนอย่างยั่งยืน

การอภิปรายผล

ผลจากการวิจัย และผลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งแบบสัมภาษณ์ สังเกต การลงพื้นที่ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งกระบวนการร่วมกันปฏิบัติการของชุมชน สามารถนำมาอภิปรายผล และมีข้อค้นพบดังนี้

ผลการวิจัยพบว่า จากบริบทของชุมชนบ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ เป็นชุมชนดั้งเดิม ที่อุดมสมบูรณ์ มีลำน้ำเซบายผ่าน สร้างความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ เหมาะแก่การทำการเกษตร โดยเฉพาะการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม การทอผ้าไหมมัดหมี่ของคนในชุมชน ที่มีการสืบทอดมาอย่างยาวนาน และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

ด้านอัตลักษณ์ และศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และภูมิปัญญา คนในชุมชนนับถือฮีตครองเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ มีฮีตสิบสองครองสิบสี่ ก่อให้เกิดความสมัครสมานสามัคคีกันเป็นชุมชนที่อยู่อย่างสงบเรียบร้อย มีการฟื้นฟูการทอผ้า มีการออกแบบลายผ้ามัดหมี่ ให้เกิดความหลากหลาย และทันสมัยมากขึ้น สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ ให้กับคนในชุมชน มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทอผ้า ไว้อย่างดี และต่อเนื่องเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชน

ด้านการประยุกต์ภูมิปัญญา และการต่อยอดเป็นนวัตกรรมเชิงสร้างสรรค์ ชุมชนบ้านโสกสว่าง นับได้ว่าเป็นชุมชนที่มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะด้านการพัฒนาการออกแบบลายผ้ามัดหมี่และการทอผ้า ไม่เฉพาะแต่มีลายผ้ามัดหมี่ที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น ที่มีการอนุรักษ์จากภูมิปัญญา จากรุ่นสู่รุ่นแล้ว จากการส่งเสริมของหลายภาคส่วน เพื่อให้เกิดความเจริญ และสร้างนวัตกรรมใหม่ ชุมชนได้มีการนำผ้าฝ้ายที่เป็นที่นิยมของตลาดมาฟอกย้อม ทอ มัดหมี่ และที่สำคัญมีการนำครามมาฟอกย้อม เพื่อให้ได้สีที่มีคุณค่า และเป็นประโยชน์มากขึ้น

ด้านลายผ้า จากการวิจัยพบว่า ชุมชนบ้านโสกสว่าง ได้มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญา การออกแบบลายผ้ามัดหมี่ โดยกระบวนการสอนจากการปฏิบัติจริง จากแม่สู่บุตรสาวในแต่ละครอบครัว จากรุ่นสู่รุ่น เพราะเดิมนั้น การทอผ้า ทำขึ้นเพื่อใช้ในครอบครัว และเป็นงานฝีมือสำหรับสตรี และมีการสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ด้านความรู้ ชุมชนบ้านโสกสว่าง ได้เกิดองค์ความรู้จากกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากคนหลายวัย จากรุ่นชาย ผู้ลูกหลาน ทำให้เกิดการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น และมีการ บันทึกเป็นข้อมูล รวมทั้งการสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ ร่วมกับหน่วยงานภายนอก

ด้านการจัดการราคาผลิตภัณฑ์ จากที่ผ่านมาพบว่า สินค้าผ้ามัดหมี่บ้านโสกสว่าง ยังมี คุณภาพ และมูลค่าไม่มากนัก เมื่อเทียบกับท้องตลาด จากการวิจัย และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทำให้ มูลค่า และราคาสูงขึ้น สามารถนำออกจำหน่ายได้อย่างน่าภูมิใจ

ด้านการตลาด และการสร้างนวัตกรรมสร้างสรรค์ ปัจจุบันผ้ามัดหมี่ และผลิตภัณฑ์ของ บ้านโสกสว่าง สามารถส่งออกสู่ตลาดภายนอกชุมชน และเป็นที่ต้องการของตลาด จนผลิตแทบ ไม่เพียงพอต่อความต้องการ ปัจจุบันการทอผ้ามัดหมี่ของบ้านโสกสว่าง เป็นที่นิยม และสามารถ ผลิตออกสู่ตลาดได้อย่างแพร่หลาย ทั้งการแปรรูปเป็นผ้านุ่ง เสื้อ อื่น ๆ ตามความต้องการของตลาดได้ และยังสามารถถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ให้กับกลุ่มแม่บ้าน และเยาวชนของชุมชน เพื่อเป็นการ รักษาภูมิปัญญาให้เกิดความยั่งยืนต่อไป โดยปัจจุบัน ได้มีการนำเสนอเป็นแผนงานกิจกรรมสำคัญ ของชุมชน พร้อมจดทะเบียนเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ตลอดจนได้เสนอเข้าแผนพัฒนาระดับ ท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะ

ผลจากการวิจัย การพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้า บ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ มีประเด็นที่ผู้วิจัยขอเสนอแนะ ไว้ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

ชุมชนต้องมีการพัฒนาลายผ้า การฟอกย้อม ให้มีคุณภาพ โดยเฉพาะการย้อมคราม เพราะปัจจุบันมีมาก จะต้องหาจุดเด่น หรือเอกลักษณ์เฉพาะบ้านโสกสว่าง ให้ได้ เพื่อให้สามารถ แข่งขันทางการตลาดได้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับภาคราชการท้องถิ่น

ภาคราชการ อาทิ พัฒนาชุมชน หรือ องค์กรท้องถิ่น ควรหันมาให้ความสำคัญกับ การพัฒนาอาชีพของชุมชนให้มากขึ้น เพราะที่ผ่านมา เน้นด้านสาธารณูปโภคมาก จนทำให้ ภูมิปัญญาที่ดีของชุมชนหายไป และทำให้คนในชุมชนขาดความเชื่อมั่นในตนเอง

3. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเรื่องการสร้างนวัตกรรมใหม่ การทอผ้าย้อม คราม เพื่อให้ชุมชนสามารถพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันด้านผลิตภัณฑ์ได้ดียิ่งขึ้น

บรรณานุกรม

- กรมหม่อนไหม. (มปป.). **ภูมิปัญญาผ้าไหมลายกาบบัว จังหวัดอุบลราชธานี**. ค้นเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2561, จาก https://www.qsds.go.th/qssc_ubn/file_upload/2015-07-09-1.kabbuw.pdf.
- กรมศิลปากร. (2537). **ผ้าไหมมัดหมี่สุรินทร์**. บทความวิชาการ. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- ใจเพชร ศรีรักษา, ทักษา ปรีดาวิจิตรกุล, นิรัชญา จังคิยานนท์ (2560). **โครงการออกแบบลายผ้ามัดหมี่**. คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ชนิสรา ดวงบุบผา. (2558). **ผ้าข้อมคราม : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อสร้างเศรษฐกิจชุมชน จังหวัดสกลนคร**. วิทยานิพนธ์ปริญญาคุุณบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ฐานิสวรรค์ จิตติกุลภิรมย์. (2553). **การสร้างสรรค์ลายมัดหมี่ด้วยเครื่องมือเชิงกราฟิก**. วิทยานิพนธ์ศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เดือนใจ หลิมตระกูล. (มปป.). **การออกแบบลายทอด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์**. เอกสารประกอบการสอน. สาขาวิชาเทคโนโลยีเสื้อผ้า คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.
- ทรงศักดิ์ ปรารังวัฒนากุล และแพทริเซีย ซิลแมน แน่นหนา. (2530). **ผ้าล้านนา ยวน ลื้อ ลาว**. โครงการศูนย์ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ไทยตำบลคอตคอม. (2558). **ข้อมูลตำบลห้วยตะพานอำเภอห้วยตะพาน**. ค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2561, จาก <http://www.thaitambon.com/tambon/370601>.
- นวลอนงค์ ประทุมเนตร. (2554). **อัตลักษณ์ผ้าไหมอีสาน : การประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการอนุรักษ์และพัฒนากระบวนการผลิต**. วิทยานิพนธ์วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศึกษบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ประนอม เกียนทอง. (2551). **พลวัตและการปรับตัวของการสร้างเครือข่ายธุรกิจผ้าทอมือมัดหมี่ชุมชนไทยพวน จังหวัดลพบุรี**. วิทยานิพนธ์วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศึกษบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พัชราณี วัฒนชัย. (2546). **ผ้ามัดหมี่ของกลุ่มคนไทยเชื้อสายลาวครั้ง**. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต สาขาศิลปศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- รุจิ ศรีสมบัติ. (2553). **ผ้าทอลาวครั้ง : การอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาผลิตภัณฑ์ผ้าทอ ในวิถีชีวิต**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศึกษบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. (มปป.). **ผ้าไทยสายใยภูมิปัญญา สู่คุณค่าเศรษฐกิจ**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.

สำนักอนุรักษ์และตรวจสอบมาตรฐานหมอนไหม กรมหมอนไหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
(มปป). ผ้าทอในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2561, จาก
<https://www.qsds.go.th>.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก.
แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง การออกแบบลายผ้ามัดหมี่และการทอผ้า บ้านโสกสว่าง
หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอ หัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

คำชี้แจง

แบบสอบถามฉบับนี้ เป็นการสำรวจความคิดเห็น ของผู้ตอบแบบสอบถามเกี่ยวกับความรู้ การพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่ และการทอผ้า บ้านโสกสว่าง หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอ หัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ปัจจัยด้านข้อมูลเกี่ยวกับบริบทชุมชน ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย เพศ อายุ อาชีพ รายได้ ระดับการศึกษา เป็นคำถามแบบตรวจสอบ รายการ จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญา ความต้องการพัฒนา กระบวนการผลิต และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การพัฒนาลายหมี่ จำนวน 4 ข้อ

คำตอบของท่านผู้วิจัย จะเก็บไว้เป็นความลับ ซึ่งไม่มีผลกระทบต่อท่าน โปรดกรุณาตอบ คำถามตามความเป็นจริงทุกประการ

ผู้วิจัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความกรุณาในการตอบแบบสอบถามในครั้งนี้ จึงใคร่ ขอขอบพระคุณมา ณ โอกาสนี้ด้วย

นางสาวโสมสุดา โทนุการ

นักศึกษาปริญญาโท สาขาการพัฒนาท้องถิ่นแบบบูรณาการ

สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่องการพัฒนาออกแบบลายผ้ามัดหมี่และการทอผ้า บ้านโสกสว่าง
หมู่ที่ 5 ตำบลหัวตะพาน อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

ตอนที่ 1 ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

1. เพศ

- ชาย หญิง

2. อายุ

- ต่ำกว่า 25 ปี 25-34 ปี 35-44 ปี
 45-54 ปี 55-64 ปี 65 ปีขึ้นไป

3. อาชีพ

- ประชาชนทั่วไป ค้าขาย/ธุรกิจส่วนตัว รัฐบาล/พนักงานรัฐวิสาหกิจ

4. รายได้โดยประมาณต่อเดือน

- น้อยกว่า 5,000 บาท 5,000- 10,000 บาท 10,000-20,000 บาท
 20,000- 30,000 บาท 30,000 บาทขึ้นไป

5. ระดับการศึกษา

- ประถมศึกษา มัธยมศึกษา
 อนุปริญญา/ปวท./ปวส ปริญญาตรีขึ้นไป

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญา ความต้องการพัฒนากระบวนการผลิต และการแปรรูปผลิตภัณฑ์ การพัฒนาลายหมี่
 โปรดแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ ภูมิปัญญา และการพัฒนาผลิตภัณฑ์

1. การส่งเสริมการทอผ้ามัดหมี่

.....
 .....

2. การออกแบบลายหมี่

.....
 .....

3. การจัดการอบรมให้กับเยาวชน

.....
 .....

4. การพัฒนาลายผ้ามัดหมี่

.....
 .....

ภาคผนวก ข.
แบบสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มทอผ้ามัดหมี่ บ้านโสกสว่าง
อำเภอหัวตะพาน จังหวัดอำนาจเจริญ

วันที่สัมภาษณ์.....

ผู้ถูกสัมภาษณ์

1. ....
2. ....
3. ....
4. ....
5. ....

บ้าน..... หมู่ที่..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด.....

ประเด็นสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐาน

คำสัมภาษณ์

1. ประวัติความเป็นมาของชุมชน.....
.....
.....
2. การริเริ่มการทอผ้าของชุมชน.....
.....
.....
3. ผู้นำคนสำคัญในการทอผ้าในชุมชน.....
.....
.....
4. การมัดหมี่ในชุมชน.....
.....
.....
5. การปลูกหม่อนเลี้ยงไหม.....
.....
.....

6. ความเชื่อเรื่องการทอผ้า.....

.....

.....

7. การเรียนรู้เรื่องการทอผ้า.....

.....

.....

8. การดำเนินชีวิต

- การบริโภค.....

.....

.....

- ความมั่นคง.....

.....

.....

- ความสะดวก.....

.....

.....

- การพึ่งตนเอง.....

.....

.....

9. ค่านิยมและความเชื่อ.....

.....

.....

10. ด้านการส่งเสริมของชุมชน.....

.....

.....

11. การสนับสนุนขององค์กรภายนอก.....

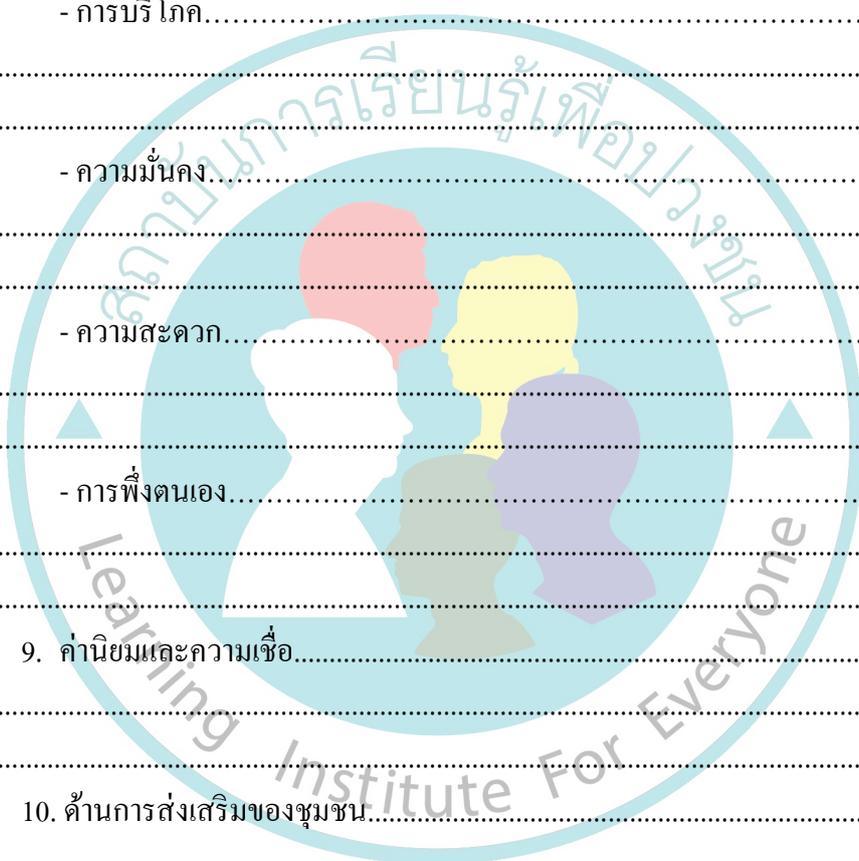
.....

.....

12. กลุ่มอาชีพ.....

.....

.....

13. กองทุนสนับสนุนอาชีพ.....

.....

.....

14. ผู้นำและบทบาทผู้นำ.....

.....

.....

15. การส่งเสริมและการอบรม.....

.....

.....

16. การให้ความรู้และการถอดการถอดผ้าสู่เยาวชน.....

.....

.....

17. ลายผ้า.....

.....

.....

18. การพัฒนาลายผ้ามัดหมี่.....

.....

.....

19. การใช้ประโยชน์ผ้ามัดหมี่.....

.....

.....

20. ช่องทางการตลาดและการจำหน่าย.....

.....

.....

ภาคผนวก ค.
แบบบันทึกรายงานการประชุมกลุ่ม

รายงานการประชุมกลุ่ม/กรรมการ.....

ครั้งที่...../.....

วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

ณ ห้องประชุม.....

ผู้เข้าร่วมประชุม

1.	ประธาน
2.	รองประธาน
3.	รองประธาน
4.	เลขานุการ
5.	ประชาสัมพันธ์
6.	เหรัญญิก
7.	กรรมการ
8.	กรรมการ
9.	กรรมการ
10.	กรรมการ

ผู้ไม่เข้าประชุม

1.	กรรมการ
2.	กรรมการ

เริ่มประชุมเวลา ..... น.

ระเบียบวาระที่ 1 เรื่องประธานแจ้งที่ประชุมทราบ

1.1 .....
1.2 .....

มติที่ประชุม .....

ระเบียบวาระที่ 2 รับรองรายงานการประชุมครั้งที่ผ่านมา

มติที่ประชุม .....

ระเบียบวาระที่ 3 เรื่องสืบเนื่อง (หรือค้างพิจารณา)

3.1 .....

3.2 .....

มติที่ประชุม .....

ระเบียบวาระที่ 4 เรื่องเพื่อพิจารณา

4.1 .....

มติที่ประชุม .....

4.2 .....

มติที่ประชุม .....

ระเบียบวาระที่ 5 เรื่องอื่นๆ

5.1 .....

มติที่ประชุม .....

เลิกประชุมเวลา ..... น.

ลงชื่อ ..... เลขานุการ

(.....)

ผู้บันทึกการประชุม

ลงชื่อ ..... ประธานฯ

(.....)

ผู้ตรวจรายงานการประชุม

ภาคผนวก ง.
ตัวอย่างลายผ้ามัดหมี่แบบต่าง ๆ

ภาพที่ 1 วิธีการมัดหมี่

ภาพที่ 2 ลายมัดหมี่ขอ

ภาพที่ 3 ลายพญานาค

ภาพที่ 4 ลายนกยูง

ภาพที่ 5 ลายสร้อยดอกหมาก

ภาพที่ 6 ลายหมี่รูปสัตว์

ภาพที่ 7 ลายหมี่รูปปราสาท

ภาพที่ 8 การพัฒนาลายหมี่

ภาพที่ 9 การพัฒนาผลิตภัณฑ์ ให้เกิดนวัตกรรมใหม่

ภาพที่ 10 การพัฒนาการฟอกย้อมด้วยคราม

ภาพที่ 11 การพัฒนากระบวนการทอ

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ-นามสกุล	โหมสุดา โทนุการ
วันเดือนปีเกิด	วันที่ 4 มิถุนายน 2504
ที่อยู่	138 หมู่ 2 ตำบลคำใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ
เบอร์โทรศัพท์	095-7318501
อีเมล	Chin.0787@gmail.com
ประวัติการศึกษา	ระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาสหวิทยาการเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น สถาบันการเรียนรู้เพื่อปวงชน

